

***ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ***

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ. ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ**

**ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ : ΠΑΛΑΣΚΑΣ Θ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ (ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ)
ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ Μ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΛΩΛΟΣ Σ. ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΧΑΤΖΗΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΧΑΡΗΣ ΑΜ: 0803Μ030

ΑΘΗΝΑ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1.1 ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	3
1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	4
1.2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ.....	5
1.2.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	5
1.2.3 ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	7
1.2.4 ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	8
1.2.5 ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	9
1.2.6 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	9
1.3 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	11
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	14
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	14
3.1 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	24
3.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	26
3.3 Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ	26
3.3.1 Η ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ	26
3.3.2 Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ	28
3.3.3 Η ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	29
3.3.4 Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	33
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΩΡΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ	33
4.1 Η ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΕ	33
4.2 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΕ.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	45
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	45
5.1 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΛΛΑΔΑ-ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ.....	45
5.2 ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....	54
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	57
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	62
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.....	66
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.....	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια γενικότερη εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης η οποία εδραιώνει την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέσω της δημιουργίας κοινής αγοράς και οικονομικής και νομισματικής ένωσης (Cardoso και Ferreira, 2000).

Με τη δημιουργία των Ευρωπαϊκών ενώσεων οι μικρές ανοικτές οικονομίες, όπως η Ελλάδα, επιδιώκουν μεταξύ άλλων, να εξασφαλίσουν τους απαραίτητους πόρους για την οικονομική τους ανάπτυξη, να αξιοποιήσουν κατά τον καλύτερο τρόπο το υπάρχον εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό τους και να διευρύνουν την αγορά τους (Μαρτίνος στο Μαραβέγιας και Τσινισιζέλης, 1995).

Η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση θεωρήθηκε ως η πιο σημαντική προσπάθεια να συνδυάσει διαφορετικές οικονομίες κάτω από ένα μεγαλύτερο σύστημα υποστήριξης το οποίο θα οδηγούσε στην βελτίωση των οικονομιών των φτωχότερων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα, αποκάλυψε την σημαντικότητα της σύγκλισης εκφραζόμενης με βελτίωση της οικονομικής ευημερίας, κοινωνικής συνοχής και ανταγωνιστικότητας των χωρών-μελών της ΕΕ.

Η Ελλάδα και η Πορτογαλία αποτελούν σύμφωνα με τις στατιστικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15, τις χώρες με το χαμηλότερο ΑΕΠ. Στην πορεία τους προς την σύγκλιση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, οι δύο αυτές χώρες υιοθέτησαν διαφορετικές στρατηγικές με κοινό όμως στόχο να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον.

Αναφορές στην οικονομική πορεία της Ελληνικής και της Πορτογαλικής οικονομίας παρουσιάζουν θέματα τα οποία προσδιορίζουν τους λόγους δημιουργίας μακροοικονομικών ανωμαλιών, διαρθρωτικών ελλείψεων και μειωμένης ανταγωνιστικότητας. Σύμφωνα με αναλύσεις των ειδικών χαρακτηριστικών των χωρών, όπως παραδόσεις ή θεσμικοί παράγοντες που απορρέουν από το πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον, εν μέρει εξηγούν τις πολιτικές και οικονομικές επιλογές των δύο χωρών.

Αν και στα μέσα της δεκαετίας του 1990 η ελληνική οικονομία αναπτυσσόταν με εξαιρετικά υψηλούς ρυθμούς εν όψει της νομισματικής ένωσης, συνολικά από το 1986 μέχρι σήμερα η Πορτογαλία έχει παρουσιάσει εξαιρετικές επιδόσεις και κατάφερε να καλύψει την απόσταση που τη χώριζε από την Ελλάδα. Καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή διαδραμάτισαν οι μεταρρυθμίσεις στο δημόσιο τομέα (ιδιωτικοποιήσεις, περικοπή των δημόσιων δαπανών, αναδιάρθρωση της δομής και του μοντέλου διοίκησης –Business Process Reengineering- του δημόσιου τομέα), στις εργασιακές σχέσεις (ελαστικότερο θεσμικό πλαίσιο , σύνδεση μισθού με την παραγωγικότητα της εργασίας), στη φορολογία φυσικών και νομικών προσώπων (σημαντική μείωση). Παράλληλα, έγινε συστηματική προσπάθεια δημιουργίας κατάλληλου οικονομικού κλίματος, ιδανικού για την υποδοχή Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (ΞΑΕ) (European Commission, 2004). Από την άλλη, στην Ελλάδα οι μεταρρυθμίσεις προχώρησαν με ιδιαίτερα αργούς ρυθμούς λόγω των έντονων κοινωνικών αντιδράσεων και κατ' επέκταση του υψηλού πολιτικού κόστους (Τράπεζα της Ελλάδος, 1996).

Και οι δύο χώρες ήταν υποχρεωμένες να εφαρμόσουν αυστηρά μέτρα σταθεροποίησης από τα μέσα του '70 έτσι ώστε να αντιμετωπίσουν τις μακροοικονομικές τους ανισορροπίες. Ενώ όμως, εντυπωσιακή, ήταν η επιτυχία που είχε η Πορτογαλία, όπως αυτή αποτυπώνεται στα εξαιρετικά αποτελέσματα της οικονομικής απόδοσης της χώρας που της επέτρεψαν να επιτύχει σύγκλιση με την ΕΕ (Lolos, 1998), από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα δεν κατάφερε να επιτύχει την οικονομική αναδιάρθρωση που απαιτούνταν, παρά μόνο άρχισε να εμφανίζει κάποια σημάδια βελτίωσης από τις αρχές 1990 και μετά. Αυτό οφείλεται εν μέρει στην δυνατότητα της Πορτογαλίας να ενσωματωθεί γρηγορότερα στο διεθνές εμπόριο γεγονός που της επέτρεψε να παρουσιάσει αυτήν την εντυπωσιακή ανάπτυξη.

Επιπλέον, η Ελλάδα αδυνατούσε να συγχρονίσει την οικονομία της με την υπόλοιπη Ευρώπη κυρίως λόγω των επιλογών των κυβερνήσεων της να εφαρμόσουν επεκτατική δημοσιονομική πολιτική καθώς και την βραδεία απορρόφηση των Ευρωπαϊκών κονδυλίων (Λυμπεράκη, 1996). Εντούτοις, η χώρα άρχισε να ωφελείται πολύ από τα Ευρωπαϊκά Ταμεία και συγκεκριμένα από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα.

Η οικονομική πορεία της Πορτογαλίας προβάλλεται ως πρότυπο για την Ελλάδα αλλά και άλλων χωρών με ανάλογα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών.

Στην εργασία αυτή περιγράφεται περιληπτικά η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας και της Πορτογαλίας πριν και μετά την ένταξη στην ΕΕ, ενώ με στόχο να πραγματοποιηθεί μια συγκριτική ανάλυση της οικονομικής ανάπτυξης μεταξύ των δύο χωρών, αναλύονται συνοπτικά τα βασικά χαρακτηριστικά του Πορτογαλικού μοντέλου. Μελετώντας κάποια ενδεικτικά ευεργετικά αποτελέσματα προκύπτουν προτάσεις για ορθότερη εφαρμογή της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στην Ελλάδα.

1.1 ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο σκοπός της εργασίας είναι να προσδιορίσει και να αναλύσει αρχικά τα βασικά χαρακτηριστικά της οικονομίας της Ελλάδας και της Πορτογαλίας και να εξακριβώσει τις διαφορές μεταξύ των στρατηγικών που ακολούθησαν οι δύο αυτές χώρες ώστε να επιτύχουν οικονομική ανάπτυξη.

Στη συνέχεια επιδιώκεται να καταγραφεί και να αναλυθεί η εξέλιξη της οικονομικής ανάπτυξης δύο μικρών ανοικτών οικονομιών, όπως της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, οι οποίες τη δεκαετία του '80 προσχώρησαν στην ΕΕ και ξεκίνησαν από το ίδιο επίπεδο ανάπτυξης, με την Πορτογαλία να υστερεί σε ένα βαθμό.

Επιπλέον, η προσπάθεια επικεντρώνεται στην εξέταση βασικών μακρομεταβλητών και διαπιστώσεων των παραγόντων οι οποίοι διαφοροποίησαν τα αποτελέσματα των οικονομικών επιλογών της κάθε χώρας και να προσδιορισθούν τα βήματα που οδήγησαν στην βελτίωση της οικονομίας. Μια συγκριτική ανάλυση μεταξύ των δύο αυτών χωρών παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς Ελλάδα και Πορτογαλία μοιράζονται ανάλογες εμπειρίες και έχουν πανομοιότυπες οικονομικές δομές.

Από την εξέταση της επίδρασης και των αποτελεσμάτων των Ευρωπαϊκών Πολιτικών στην οικονομία των δύο χωρών που αποτελούσαν τις λιγότερο εύπορες της ΕΕ των 15, αυτή η εργασία αποβλέπει στο να εξετάσει το βαθμό αξιοποίησης των προγραμμάτων των διαρθρωτικών ταμείων από τις δύο χώρες και να παρουσιάσει συνολικά και συγκριτικά τα οικονομικά σφάλματα και τις στρατηγικές της Ελλάδας.

Παράλληλα, στοχεύσεις της είναι να αξιολογήσει τις οικονομικές πολιτικές των δύο χωρών και να εξετάσει τους παράγοντες εκείνους που κατέστησαν την πολιτική της Πορτογαλίας επιτυχή, συγκριτικά με την Ελλάδα. Συνοπτικά επιδιώκεται η ανάλυση των οικονομικών και πολιτικών επιλογών των δύο χωρών ώστε να προσδιορίσει τους περιορισμούς και τις δυνατότητες για την Ελλάδα ώστε να βελτιώσει την οικονομική της απόδοση. Μέρος της ανάλυσης αποτελεί και η διερεύνηση της ταχύτητας και του βαθμού επίτευξης της οικονομικής αναδιάρθρωσης.

Οι επιμέρους στόχοι της εργασίας αυτής αφορούν στην εξέταση βασικών μακρομεταβλητών έτσι ώστε:

1. Να διαπιστωθούν τα χαρακτηριστικά της οικονομίας των δύο χωρών πριν και μετά την ένταξή τους στην ΕΕ
2. Να διερευνηθούν οι τομείς στους οποίους οι δύο χώρες παρουσιάζουν ομοιότητες στην οικονομική τους ανάπτυξη
3. Να εντοπιστούν οι τομείς στους οποίους οι δύο χώρες παρουσιάζουν διαφορές στην οικονομική τους ανάπτυξη
4. Να εξεταστούν και να αναλυθούν τα αίτια που οδήγησαν στις παραπάνω ομοιότητες και διαφορές
5. Να γίνουν προτάσεις σχετικά με πιθανές βελτιώσεις της Ελληνικής οικονομίας, σύμφωνα με το Πορτογαλικό μοντέλο

1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η παρουσίαση και ανάλυση της μεθοδολογικής προσέγγισης που υιοθετήθηκε κατά τη συλλογή, οργάνωση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας, για την επίτευξη των στόχων της εργασίας.

Αρχικά, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι πρόκειται για μια συγκριτική ανάλυση κατά την οποία συλλέχθηκαν, μελετήθηκαν και αναλύθηκαν στατιστικά δεδομένα που προέκυψαν από δευτερογενή έρευνα. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής μπορούν να αποτελέσουν υλικό για περαιτέρω μελέτη του θέματος.

1.2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Η πορεία της Ελληνικής οικονομίας μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούσε πάντοτε ένα θέμα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. Παρόλα αυτά όμως σχετικές μελέτες που προσπάθησαν να προσδιορίσουν τους παράγοντες εκείνους που επηρέασαν την πορεία της χώρας δεν έγιναν εις βάθος και τα πορίσματά τους δεν ήταν δυνατό να αποτελέσουν σημαντικές ενδείξεις για περαιτέρω βελτίωση.

Μια συγκριτική ανάλυση όμως με μια χώρα η οποία ξεκίνησε την Ευρωπαϊκή της πορεία από τα ίδια επίπεδα με την Ελλάδα και στην οποία παρατηρούνται παρόμοια κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά αλλά και η οποία κατάφερε να επιδείξει εξαιρετικές επιδόσεις, όπως η Πορτογαλία, παρέχει ένα σημείο αναφοράς για την εισήγηση και υιοθέτηση νέων προτάσεων.

1.2.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η έννοια «Συγκριτική Ανάλυση» είναι συχνά συνδεδεμένη με την περιγραφική μελέτη ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ δημοσίων πολιτικών καθώς και εξέταση εννοιών και τάσεων μεταξύ εθνών (Geva-May, 2002).

Οι συγκριτικές αναλύσεις παρέχουν έδαφος για μεταφορά, δανεισμό και σχεδιασμό προσεγγίσεων σχετικά με οικονομικά ή κοινωνικά θέματα (deLeon και Resnick-Terry 1998). Καθώς κράτη και κυβερνήσεις αντιμετωπίζουν, συχνά, κοινά παγκόσμια θέματα ή προκλήσεις οι συγκριτικές αναλύσεις αποτελούν εγγενή στοιχεία διεθνών μελετών (Majone και Quade 1980).

Η συγκριτική μέθοδος έρευνας, υιοθετείται συχνά για την πραγματοποίηση δια-κρατικών συγκριτικών μελετών και βοηθά στον προσδιορισμό απαραίτητων αιτιών που προκαλούν διαφορές στα αποτελέσματα εφαρμογής διαφορετικών στρατηγικών (Skocpol, 1984). Επιπλέον, ο Ragin (1987) υποστηρίζει ότι οι τεχνικές Boolean, εφαρμοζόμενες στις συγκριτικές μελέτες συμβάλλουν στην απλοποίηση θεωρητικών εννοιών και στην εξήγηση γεγονότων που σχετίζονται με συγκεκριμένα πλαίσια.

Οι διεθνείς εξελίξεις και τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται από τις χώρες και τις κυβερνήσεις αποτελούν κοινό παρονομαστή για τις χώρες αυτές, όμως οι διάφορες εξελίξεις

γίνονται αποδεκτές με διαφορετικούς τρόπους. Για αυτό και οι συγκριτικές αναλύσεις επιτρέπουν την αποτύπωση των συνθηκών κάτω από τις οποίες λειτουργούν τα κράτη και οι κυβερνήσεις ενώ παράλληλα βοηθούν στο να βγουν πορίσματα σχετικά με το πώς αντιλαμβάνεται μια χώρα τις εξελίξεις αυτές (Geva-May, 2002) και πώς ανταποκρίνεται σε αυτές.

Όπως υποστηρίζουν οι deLeon και Resnick-Terry (1998) οι συγκριτικές αναλύσεις αποφέρουν ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις σχετικά με τις στρατηγικές που ακολουθεί η κάθε χώρα και δίνουν τη δυνατότητα να προσδιοριστούν τυχόν σφάλματα.

Αυτό που κάνει μια συγκριτική ανάλυση βάσιμη, είναι το γεγονός ότι αναλύει περαιτέρω θεσμικά όρια από το απλά να τα αναφέρει, αλλά παράλληλα συζητά κριτήρια και συνθήκες κάτω από τις οποίες παρατηρούνται κάποια φαινόμενα και είναι κοινές για κάθε χώρα (Geva-May, 2002). Τα αποτελέσματα εφαρμογής συγκεκριμένων πολιτικών αξιολογούνται από τη σύγκριση κοινών δεικτών οι βάσεις των οποίων τίθενται από μεγάλους οργανισμούς όπως η UNESCO ή ο OECD ή ακόμα από τις επιδόσεις μεγάλων χωρών, όπως οι ΗΠΑ ή το Ηνωμένο Βασίλειο (Geva-May, 2002).

Υπάρχουν δύο διαστάσεις των συγκριτικών μελετών: α) η μακροοικονομική και η μικροοικονομική (Geva-May, 2002). Καθώς το αντικείμενο της έρευνας αφορά διεθνή στοιχεία και αναφέρεται στα αποτελέσματα των Ευρωπαϊκών πολιτικών, για τους σκοπούς αυτής της εργασίας επιλέχθηκε να μελετηθεί η μακροοικονομική πλευρά.

Η εργασία αυτή χρησιμοποιεί στοιχεία τα οποία αφορούν:

- στην παρουσίαση θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος μεταξύ των χωρών
- στην παρατήρηση και ανάλυση εθνικών, Ευρωπαϊκών και διεθνών τάσεων που οδήγησαν στην υιοθέτηση συγκεκριμένων στρατηγικών επιλογών
- στην τοποθέτηση κοινών μέτρων σύγκρισης

Για να πραγματοποιηθεί αυτή η συγκριτική ανάλυση και να εξετασθούν οι παράγοντες που επηρέασαν την Ευρωπαϊκή πορεία των δύο χωρών, διερευνήθηκαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε χώρας και διαπιστώθηκαν οι αποκλίσεις στις στρατηγικές που ακολούθησαν.

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας αξιολογείται από την βελτίωση, βασικών μακροοικονομικών μεγεθών. Για τους σκοπούς αυτής της εργασίας τα μεγέθη που διερευνήθηκαν και αναλύθηκαν ήταν:

- Ανεργία (Επίτευξη Βιώσιμου Επιπέδου Απασχόλησης)
- ΑΕΠ
- Ρυθμός Ανάπτυξης
- Δημόσιο Χρέος
- Εξαγωγές
- Ξένες Επενδύσεις

Ακολουθώντας την παράθεση της σχετικής βιβλιογραφίας, καθώς και πληροφορίες από σχετικές έρευνες, έγινε μια προσπάθεια να διαπιστωθούν οι παράγοντες εκείνοι που οδήγησαν στην διαφορετικότητα των αποτελεσμάτων εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Πολιτικής στην κάθε χώρα.

1.2.3 ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η πλειοψηφία των βιβλιογραφικών αναφορών σχετικά με την έρευνα συγκεκριμένου θέματος διαχωρίζει τις μεθόδους έρευνας σε δύο μορφές: στην ποσοτική και την ποιοτική μέθοδο.

Καθώς η εργασία αυτή στόχο είχε να μελετήσει μια δυναμική και τρέχουσα διαδικασία, θεωρήθηκε απαραίτητο να χρησιμοποιηθεί μέθοδος ποιοτικής έρευνας. Η μέθοδος αυτή στοχεύει στο να συλλέξει, να περιγράψει και να ερμηνεύσει συγκεκριμένες έννοιες και στοιχεία που πραγματοποιούνται σε ένα κοινωνικό πλαίσιο (Fryer, 1991).

Όπως υποστηρίζει ο Ferrari (1990) οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας παρέχουν τη δυνατότητα να διερευνηθούν έννοιες διαφορετικών ερμηνειών, οι οποίες συχνά αναφέρονται σε διαφορετικά εθνικά περιβάλλοντα.

Σύμφωνα με τους Cassell and Symon (1994), δύο είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της ποιοτικής έρευνας τα οποία αφορούν το ένα στην εστίαση και στην ερμηνεία παρά στην ποσοτικοποίηση πληροφοριών και το δεύτερο στο ενδιαφέρον για το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Όπως υποστηρίζουν οι Orosz και Terry (1997) η ποιοτική έρευνα αποτελεί ερμηνευτική ή περιγραφική έρευνα η οποία υποθέτει το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα πραγματοποιηθεί και στοχεύει στην εκ βάθρων ανάλυση του υπό έρευνα θέματος.

Για να προσδιοριστούν διαφορές και ομοιότητες συγκεκριμένων εννοιών και πληροφοριών, υπάρχουν διάφορες ποιοτικές μέθοδοι οι οποίες μας παρέχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουμε μια καλύτερη εικόνα του υπό έρευνα θέματος. Η μελέτη της βιβλιογραφίας είναι μια από τις μεθόδους η οποία, όμως, από μόνη της δεν μπορεί να βοηθήσει στην εξακρίβωση διαφορών ή κοινών στοιχείων. Επιπλέον, ανάλυση θεωρητικών κειμένων σε συνδυασμό με σειρά συνεντεύξεων από σχετικούς επιστήμονες μπορεί να δώσει μια ένδειξη των υπό αναζήτηση θεμάτων. Τέλος μια γενικότερη συλλογή στοιχείων από σχετικά δημοσιεύματα βοηθά στην συλλογή των απαραίτητων στοιχείων που θα οδηγήσει στα επιθυμητά αποτελέσματα.

Αν και οι μέθοδοι αυτές έχουν εμφανές το υποκειμενικό στοιχείο ερμηνείας θεωρήθηκε κατάλληλο να χρησιμοποιηθούν σε συνδυασμό ώστε να ληφθούν όσο το δυνατό πιο ακριβή συμπεράσματα.

1.2.4 ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Για την επίτευξη της εργασίας αυτής, πραγματοποιήθηκε δευτερογενής έρευνα με τη συλλογή πληροφοριών και δεδομένων δημοσιευμένων σε ελληνικά και διεθνή επιστημονικά περιοδικά, εφημερίδες και μελέτες. Πιο συγκεκριμένα, η δευτερογενής έρευνα, η οποία αφορά στην κάθε είδους βιβλιογραφική αναφορά σχετική με το θέμα που μελετήθηκε, αποτελούνταν από βιβλία, δημοσιεύσεις, άρθρα, Ελληνικά και ξενόγλωσσα από τη βιβλιοθήκη του Παντείου Πανεπιστημίου και άλλες βιβλιοθήκες της Ελλάδας.

Επιπλέον, δεδομένα συλλέχθηκαν από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΣΥΕ), την Πρεσβεία της Πορτογαλίας, την Ευρωπαϊκή Βάση Δεδομένων CORDIS, από τον ΟΟΣΑ, το

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Παγκόσμια Τράπεζα, την Τράπεζα της Πορτογαλίας, καθώς και από πληροφορίες προερχόμενες από το διαδίκτυο.

1.2.5 ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Η ανάλυση των στοιχείων της έρευνας πραγματοποιήθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες βάσει των οποίων θα βγουν τα σχετικά συμπεράσματα και οι προτάσεις οι οποίες θα έχουν άμεση εφαρμογή.

Παρουσιάζοντας τις στρατηγικές επιλογές Ελλάδας και Πορτογαλίας και αναλύοντας παράλληλα τα χαρακτηριστικά των πολιτικών που εφάρμοσαν οι δύο χώρες, αναπτύχθηκε ένα γενικό πλαίσιο βάσει του οποίου ήταν δυνατή η διαπίστωση των διαφορών και η πραγματοποίηση προτάσεων για βελτίωση.

Βασικότερος στόχος ήταν να επιτευχθεί εξοικείωση του αναγνώστη με το αντικείμενο της έρευνας, να διαπιστώσει το ερευνητικό πλαίσιο, να παρουσιαστούν ευκρινώς τα ευρήματα της έρευνας και να ερμηνευθούν με σαφήνεια τα αποτελέσματα της έρευνας παρέχοντας τις απαραίτητες εξηγήσεις και αναπτύσσοντας προτάσεις και εισηγήσεις.

Η παρουσίαση των συμπερασμάτων έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι εμφανή και ξεκάθαρα τα σφάλματα που πραγματοποιήθηκαν από την Ελλάδα αλλά και κατανοητές οι προτάσεις που θα συμβάλλουν στη βελτίωση της οικονομίας της χώρας.

1.2.6 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Κατά τη διάρκεια της έρευνας, παρουσιάστηκαν κάποια προβλήματα, τα οποία δυσχέραναν την πρόοδο της εργασίας αυτής.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας και της συλλογής των στοιχείων, ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να προσδιοριστούν πληροφορίες που αφορούσαν στα οικονομικά στοιχεία των δύο χωρών και κυρίως της Πορτογαλίας. Η έλλειψη επίσημων λεπτομερών στατιστικών, τα οποία να παρέχουν μια συνολική εικόνα των

μακροοικονομικών εξελίξεων δυσκόλεψε την συλλογή και ανάλυση των στρατηγικών των δύο χωρών.

Ήταν δύσκολο να προσεγγιστούν πρόσωπα, τα οποία θα μπορούσαν να παρέχουν εξειδικευμένα στοιχεία σχετικά με το υπό έρευνα θέμα ενώ συνεχείς αναβολές συναντήσεων επιβράδυναν την ερευνητική διαδικασία.

Επιπλέον, παρουσιάστηκαν καθυστερήσεις κατά την αποστολή των πληροφοριών από τα αρμόδια πρόσωπα με τα οποία πραγματοποιήθηκαν οι συναντήσεις, γεγονός που επιβράδυνε περαιτέρω την πορεία της έρευνας.

Δεν έλειψαν ακόμα περιπτώσεις κατά τις οποίες οι σχετικοί παράγοντες οι οποίοι προσεγγίστηκαν επεδείκνυαν έλλειψη συνεργασίας και απροθυμία για να βοηθήσουν στη συλλογή των στοιχείων που ήταν απαραίτητα για την έρευνα.

Έτσι, ήταν αρκετά χρονοβόρο και δυσχερές να πραγματοποιηθεί η έρευνα στον προγραμματισμένο χρόνο και να συλλεγούν οι πληροφορίες που κατά το σχεδιασμό της έρευνας είχαν επιλεγεί να χρησιμοποιηθούν και να αναλυθούν σύμφωνα με το μεθοδολογικό πλαίσιο.

1.3 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια, των οποίων το περιεχόμενο παρουσιάζεται παρακάτω.

Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί μία εισαγωγή και παρουσιάζει συνοπτικά τη γενικότερη εικόνα της Ευρωπαϊκής οικονομίας, καθώς και τεκμηριώνει τους λόγους αναγκαιότητας της πραγματοποίησης αυτής της έρευνας.

Το δεύτερο κεφάλαιο καταγράφει και συζητά τη σχετική βιβλιογραφία και διαπιστώσεις από παλαιότερες σχετικές αναλύσεις, ενώ το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει την ιστορική αναδρομή της οικονομίας των δύο χωρών. Το τέταρτο κεφάλαιο, περιγράφει τη μεθοδολογία στην εξέλιξη της οικονομικής πορείας της Ελλάδας και Πορτογαλίας μετά την ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση ενώ το πέμπτο κεφάλαιο προσδιορίζει και αναλύει τους παράγοντες

διαφοροποίησης των δύο οικονομιών. Στο έκτο κεφάλαιο επιχειρείται μια σύγκριση της ανταγωνιστικότητας των δύο οικονομιών. Τέλος, το έβδομο κεφάλαιο παρέχει γενικότερα συμπεράσματα από την ανάλυση των στοιχείων και παρουσιάζει προτάσεις όπως αυτές προέρχονται από την ανάλυση των δεδομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Αρκετές έρευνες έχουν διεξαχθεί σχετικά με την οικονομική πορεία της Ελλάδας και της Πορτογαλίας πριν και μετά την ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρόλα αυτά, οι συγκριτικές μελέτες είναι περιορισμένες. Μάλιστα, η πλειοψηφία αυτών αναλύει μεμονωμένα σημεία του οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης των δύο χωρών.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρεί τη σύγκριση των σημαντικότερων μακροοικονομικών μεγεθών (εξέλιξη πληθυσμού, εμπορικό ισοζύγιο, ΑΕΠ, ΑΕΠ κατά κεφαλή, απασχόληση, ανεργία, πληθωρισμός, ΞΑΕ) που επηρεάζουν το οικονομικό περιβάλλον της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, καθώς και των στρατηγικών αποφάσεων που ελήφθησαν από τις κυβερνήσεις των δύο χωρών με στόχο την οικονομική ανάπτυξη, την ευημερία και τη σύγκλιση των οικονομιών τους με εκείνες της Ε.Ε-15.

Τόσο η πορτογαλική οικονομία όσο και η ελληνική παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες αφενός λόγω της δομής τους και αφετέρου λόγω του μεγέθους τους (BNP Paribas, 2008). Τα σημαντικότερα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν είναι κοινά. Ακόμη διακρίνονται σημαντικές ομοιότητες και στην πολιτική τους ιστορία κυρίως λόγω της περιόδου δικτατορίας, της μετέπειτα προσπάθειας αποκατάστασης της δημοκρατίας, της κοινής αντίληψης περί δημόσιου τομέα ως μοχλού δημόσιας πολιτικής. Χαρακτηριστικά, ύστερα από την περίοδο της δικτατορίας, παρατηρήθηκε διεύρυνση του δημόσιου τομέα και στις δύο χώρες είτε με την ίδρυση νέων δημόσιων υπηρεσιών είτε μέσω της εθνικοποίησης ιδιωτικών επιχειρήσεων. Η ευρωπαϊκή προοπτική των δύο χωρών αποτέλεσε πρόκληση και ευκαιρία συνάμα για εκσυγχρονισμό των παραγωγικών δομών τους, τον περιορισμό των μακροοικονομικών τους ανωμαλιών, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους, ενόψει της ένταξης σε μια αυξανόμενα διεθνοποιημένη οικονομία (Lolos, 1998).

Τόσο η Πορτογαλία όσο και η Ελλάδα έθεσαν μια σειρά στόχων που έπρεπε να υλοποιηθούν ύστερα από την ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύμφωνα με τους Lains (2002) και Liargovas (2004), οι Πορτογάλοι έδειξαν μεγαλύτερη αποφασιστικότητα από τους Έλληνες την υλοποίηση των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων για τη βελτίωση του οικονομικού κλίματος της χώρας τους. Παρόλο που η Πορτογαλία έγινε πλήρες μέλος της ΕΟΚ το 1986, πέντε χρόνια αργότερα από την Ελλάδα, οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις άρχισαν να εφαρμόζονται από την πρώτη στιγμή ξεκινώντας από τη φορολογική (1986-1989) και συνεχίζοντας με την απόφαση περιορισμού του δημόσιου τομέα μέσω των ιδιωτικοποιήσεων (1989-) (OECD Observer, 2004). Αντίθετα, στην Ελλάδα, καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 υπήρχε σκεπτικισμός σχετικά με την ένταξη και την πορεία της χώρας στην ΕΟΚ. Μόλις στις αρχές της δεκαετίας του '90 υπήρξε διάθεση υλοποίησης κάποιων μεταρρυθμίσεων η οποία όμως διεκόπη λόγω της έντονης κοινωνικής αντίδρασης. Ουσιαστικές αλλαγές στην οικονομία της χώρας άρχισαν στα μέσα της δεκαετίας του '90 όταν πλέον συνειδητοποίησε τόσο ο πολιτικός κόσμος, όσο και η κοινωνία ότι η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελούσε μονόδρομο για την Ελλάδα (Christodoulakis και Kalyvitis, 2000).

Χρειάζεται να σημειωθεί ότι οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις που υλοποιήθηκαν στην Πορτογαλία θεωρούνται τομές με υψηλό κοινωνικό κόστος. Συγκεκριμένα, την περίοδο 1993-1997 καταγράφηκε αύξηση της ανεργίας (1993: 5,1%, 1997: 6,7%) λόγω των ιδιωτικοποιήσεων, μείωση των πραγματικών μισθών (αποπληθωρισμένων), έμμεση άρση της μονιμότητας στο δημόσιο τομέα με την υιοθέτηση συμβάσεων ορισμένου χρόνου για τους νεοπροσληφθέντες (Tavares 2003, Pereira 1997). Οι αποφάσεις όμως που ελήφθησαν ύστερα από την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, οδήγησαν σε σημαντική βελτίωση των μακροοικονομικών δεικτών της χώρας (αύξηση του ΑΕΠ, μείωση του πληθωρισμού, του δημόσιου χρέους και του ελλείμματος) και συνάμα βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς της οικονομίας) (Freitas, 2002). Η οικονομική πολιτική που υιοθετήθηκε στην Πορτογαλία ύστερα από την ένταξη στην ΕΟΚ είχε στόχο τη διεθνοποίηση της αγοράς και την ενίσχυση της εξωστρέφειάς της. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι εξαγωγές της χώρας το 2006 ανέρχονται σε €34.511 εκατομμύρια σημειώνοντας μέση ετήσια αύξηση, την περίοδο 1996-2006, ίση με 5,4%. Το 2006, οι εξαγωγές της Ελλάδας ανέρχονται μόλις σε €16.513 εκατομμύρια σημειώνοντας μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης 4,8% (1996-2006).

Από την άλλη, στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, το εθνικό προϊόν παρουσιάζει χαμηλούς ρυθμούς αύξησης συγκριτικά με την προηγούμενη δεκαετία, παρόλη

τη σημαντική εισροή πόρων από την ΕΟΚ. Την περίοδο 1981-1985 υποστηρίχτηκε μια χαλαρή δημοσιονομική πολιτική (αύξηση των δημοσίων δαπανών και επενδύσεων), ιδιαίτερα μέχρι το 1986, οπότε εφαρμόστηκε το πρώτο σταθεροποιητικό πρόγραμμα. Η αύξηση των παροχών του δημοσίου είχαν σαν στόχο τη θεμελίωση ενός κοινωνικού κράτους, με συνέπεια την αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων. Το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '80 (1986-1990) χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια εφαρμογής σταθεροποιητικού προγράμματος, του οποίου όμως η εφαρμογή διήρκεσε μόνο δύο χρόνια (1986-1988). Μετέπειτα, η χώρα επανήλθε στη λογική των επεκτατικών μακροοικονομικών πολιτικών λόγω των επικείμενων και συνεχόμενων εκλογικών αναμετρήσεων. Η δεκαετία του '90 χαρακτηρίζεται από την υιοθέτηση περιοριστικής μακροοικονομικής πολιτικής με στόχο την ικανοποίηση των κριτηρίων ονομαστικής σύγκλισης για την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ και από ικανοποιητικούς ρυθμούς μεγέθυνσης. Αυτοί αποδίδονται σε μεγάλο βαθμό στη μείωση των επιτοκίων και στους σημαντικούς πόρους που εισέρευσαν στη χώρα από τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (Παλάσκας et al, 2004). Τη δεκαετία του '90 καταγράφεται αύξηση των επενδύσεων οι οποίες όμως προέρχονταν κυρίως από το δημόσιο τομέα.

Το μοντέλο οικονομικών μεταρρυθμίσεων της Πορτογαλίας αποτελεί πρότυπο σύμφωνα με αρκετούς ερευνητές, ιδιαίτερα για χώρες του Ευρωπαϊκού νότου (Liargovas 2004, Lains 2002). Έχει βέβαια αρκετές ομοιότητες με το αντίστοιχο ιρλανδικό (Cardoso και Soukiazis 2004, Bradley 2000). Πάντως, τα αποτελέσματά του είναι ενθαρρυντικά για την οικονομία της χώρας παρόλο που χρειάζονται αρκετές ακόμη παρεμβάσεις ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι σύγκλισης που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση (Tavares, 2003). Βέβαια, χρειάζεται να σημειωθεί πως κανένα οικονομικό μοντέλο ακόμη και το πλέον επιτυχημένο, δε μπορεί να θεωρηθεί “απόλυτο” για κάθε χώρα-οικονομία του ίδιου μεγέθους και δυναμικής, με παρόμοια διαρθρωτικά προβλήματα (Christodoulakis και Kalyvitis, 2000). Είναι σημαντική όμως η ανάλυσή του και η επιλογή των σημείων εκείνων που είναι εφικτό να υιοθετηθούν σε μια άλλη οικονομία, όπως η ελληνική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

3.1 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ

3.1.1 ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Η Πορτογαλία βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο της Ευρώπης, στην Ιβηρική χερσόνησο και συνορεύει στο βορρά και την ανατολή με την Ισπανία ενώ βρέχεται στο νότο και τη δύση από τον Ατλαντικό Ωκεανό. Στην χώρα ανήκουν, επίσης, οι Αζόρες και τα νησιά της Μαδέρας, στον Ατλαντικό Ωκεανό. Η συνολική περιοχή της Πορτογαλίας, συμπεριλαμβανομένων των Αζόρων και των νησιών της Μαδέρας, είναι 91.906 τετρ. χιλιόμετρα (57.109,3 τετρ. μίλια). Επιπλέον, η Πορτογαλία διαχειρίζεται και το Μακάο στην ανατολική Ασία κοντά στο Χονγκ Κονγκ.

Πίνακας 3.1 Εξέλιξη του πληθυσμού στην Πορτογαλία (1986-2007),
σε εκατομμύρια

Έτη	Πληθυσμός
1986	9,91
1987	9,91
1988	9,955
1989	9,92
1990	9,878
1991	9,865
1992	9,835
1993	9,882
1994	9,922
1995	9,97
1996	10,029
1997	10,081
1998	10,116
1999	10,156
2000	10,211
2001	10,284
2002	10,357
2003	10,435
2004	10,504
2005	10,563
2006	10,586
2007	10,624
MEPM	0,3%

Πηγή: IMF

Ο πληθυσμός της Πορτογαλίας, συμπεριλαμβανομένων των Αζόρων και των νησιών της Μαδέρας, αντιστοιχούσε σε 10.624.000 το 2007 καταγράφοντας οριακή μέση ετήσια αύξηση ίση με 0,3% τα έτη 1986-2007 (πίνακας 3.1). Η πυκνότητα πληθυσμού ήταν περίπου 108 άτομα ανά τετρ. χιλιόμετρο. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού βρίσκεται κατά μήκος της ατλαντικής ακτής, ιδιαίτερα γύρω από τη Λισσαβόνα (πληθυσμός της μητροπολιτικής περιοχής της Λισσαβόνας 1.856.809 κάτοικοι) που αποτελεί την κύρια και μεγαλύτερη πόλη και θαλάσσιο λιμένα και στο Πόρτο (πληθυσμός της μητροπολιτικής περιοχής 1.117.461 κάτοικοι) που αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη και θαλάσσιο λιμένα.

Πίνακας 4.1 Εξέλιξη εμπορικού ισοζυγίου, σε εκατομμύρια Ευρώ (1996-2006)

Έτη	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εμπορικό Ισοζύγιο	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εμπορικό Ισοζύγιο	Εμπορικό Ισοζύγιο
	χώρες E.E-15			χώρες εκτός E.E-15			Σύνολο
1996	15.747	21.267	- 5.520	3.641	6.457	- 2.816	- 8.336
1997	17.232	23.696	- 6.464	3.892	7.216	- 3.324	- 9.788
1998	18.325	26.988	- 8.663	3.790	7.296	- 3.506	- 12.169
1999	19.379	29.545	- 10.166	3.647	7.961	- 4.314	- 14.480
2000	21.496	33.022	- 11.526	4.882	10.235	- 5.353	- 16.879
2001	21.835	33.788	- 11.953	5.083	10.306	- 5.223	- 17.176
2002	22.241	33.851	- 11.610	5.157	8.615	- 3.458	- 15.068
2003	22.702	33.105	- 10.403	5.372	8.621	- 3.249	- 13.652
2004	22.978	34.019	- 11.041	5.792	10.155	- 4.363	- 15.404
2005	24.451	37.574	- 13.123	6.213	11.605	- 5.392	- 18.515
2006	26.625	40.071	- 13.446	7.886	13.030	- 5.144	- 18.590
MEPM	5,4%	6,5%	9,3%	8,0%	7,3%	6,2%	8,4%

Πηγή: Eurostat (Statistical Yearbook 1958-2006)

Η οικονομία της Πορτογαλίας είναι εξωστρεφής καθώς οι εξαγωγές προς χώρες εντός και εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης (E.E.-15) αποτελούν το 26,8% του ΑΕΠ (2006). Είναι αξιοσημείωτο ότι το ίδιο έτος, το σύνολο των εμπορικών ροών (εισαγωγών και εξαγωγών) προς το ΑΕΠ ήταν ίσο με 68%. Οι εξαγωγές της Πορτογαλίας κατευθύνονται κυρίως προς τις χώρες της E.E.-15 (2006: 77,1%), κυρίως προς τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και την Ισπανία. Το μερίδιο των πορτογαλικών εξαγωγών που κατευθύνεται προς τις χώρες της E.E.-15 παρουσιάζει κάμψη καθώς το 1996 άγγιζε το 81,2%. Οι χώρες της Λατινικής Αμερικής και κυρίως η Βραζιλία, καθώς και της αφρικανικής ηπείρου (Μοζαμβίκη, Αγκόλα) αποτελούν σημαντικούς εμπορικούς εταίρους των οποίων η ζήτηση για πορτογαλικά προϊόντα αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς. Όσον αφορά στις εισαγωγές, το 75,5% της αξίας των αγαθών που εισέρχονται στην Πορτογαλία προέρχεται από χώρες της E.E.-15 (πίνακας 4.1). Το συγκεκριμένο ποσοστό έχει υποχωρήσει οριακά την περίοδο

1996-2006 καθώς το 1996 ήταν ίσο με 76,7%. Πρόβλημα για την πορτογαλική οικονομία αποτελεί το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου το οποίο μάλιστα ενισχύεται με μέσο ετήσιο ρυθμό 8,4% τα έτη 1996-2006 (1996: €-8.336 εκατομμύρια, 2006: €-18.590 εκατομμύρια). Η ηπειρωτική χώρα διαιρείται σε 5 περιφέρειες και 18 διοικητικές περιοχές, ενώ οι Αζόρες και η Μαδέρα αποτελούν, κάθε μία, μια αυτόνομη περιοχή.

Κλίμα και Φυσικοί Πόροι

Το κλίμα της Πορτογαλίας είναι μεσογειακό, με σημαντικές διαφορές μεταξύ των δυτικών, βορειοδυτικών και συγκριτικά λιγότερο βροχερών περιοχών του νότου. Συνεπώς, το κλίμα χαρακτηρίζεται ήπιο, με ένα καυτό και ξηρό καλοκαίρι και έναν βροχερό και υγρό χειμώνα. Οι βροχοπτώσεις είναι βαριές, ιδιαίτερα στο Βορρά.

Αν και ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού απασχολείται στη γεωργία, το έδαφος δεν είναι ιδιαίτερα κατάλληλο για αυτή τη δραστηριότητα. Υπολογίζεται ότι οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις στην Πορτογαλία ανέρχονται σε 3.200.000 με 3.700.000 εκτάρια. Επιπλέον 2.500.000 εκτάρια χρησιμοποιούνται στη δασονομία και 2.500.000 εκτάρια καλύπτονται από φυσική βλάστηση. Συγκεκριμένα, το 34% της χώρας καλύπτεται από δάση, κυρίως πεύκα (13.500 km²), φελλό-δρυ (6.800 km²), λοιπές ποικιλίες δρυ (5.340 km²) και ευκαλύπτους (2.430 km²). Η Πορτογαλία είναι ο παγκόσμιος ηγέτης στην παραγωγή φελλού ελέγχοντας το 50% της αγοράς. Πάντως, σημαντικό πλήγμα έχει δεχθεί ο κλάδος της υλοτομίας και επεξεργασίας ξύλου την τελευταία δεκαετία, ιδιαίτερα από το 2000 και έπειτα, λόγω των πυρκαγιών. Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Πορτογαλίας (2006), την περίοδο 2000-2005, έχει καταστραφεί το 12% του δασικού πλούτου της χώρας. Συγκεκριμένα, το 9% των εκτάσεων δένδρων φελλού-δρυ.

Οι φυσικοί πόροι της Πορτογαλίας είναι τα μεταλλεύματά της. Διαθέτει ορυχεία ουρανίου, βολφραμίου και κασσίτερου. Η Πορτογαλία έχει επίσης μια αφθονία υδάτινων πόρων στους ποταμούς και τα ρεύματα των βουνών της.

Πολιτικό Σύστημα

Η Πορτογαλία κυβερνάται από ένα σύνταγμα που εφαρμόζεται από το 1976 και που αναθεωρήθηκε το 1982, το 1989 και το 1992. Η Πορτογαλία είναι δημοκρατία με έναν Πρόεδρο, που εκλέγεται για μια πενταετή θητεία, ως αρχηγός κράτους. Το νομοθετικό σώμα κατέχει τη νομοθετική δύναμη η οποία ασκείται μέσω του Κοινοβουλίου. Τα μέλη της συνέλευσης εκλέγονται για θητεία τεσσάρων χρόνων στο πλαίσιο ενός συστήματος αναλογικής αντιπροσώπευσης.

Οι τοπικές αρχές αποτελούνται από τους κυβερνήτες της κάθε περιοχής και τους εκλεγμένους δημάρχους - κάθε περιοχή υποδιαιρείται περαιτέρω στις κοινότητες, κάθε μια με εκλεγμένο δήμαρχο, συνέλευση και συμβούλιο.

3.1.2 ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα βρίσκεται στα νότια σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι χωρισμένη σε δεκατρείς διοικητικές περιφέρειες (9 ηπειρωτικές και 4 νησιωτικές) και σε 51 νομούς, ενώ συνορεύει με την Αλβανία την πΓΔΜ και τη Βουλγαρία στα βόρεια, καθώς και με την Τουρκία στα ανατολικά. Χωρίς να έχει κανένα κοινό σύνορο με άλλη χώρα της ΕΕ, μέχρι την πρόσφατη είσοδο της Βουλγαρίας, η Ελλάδα κατέχει μια σημαντική γεωπολιτική θέση μεταξύ της δύσης και της ανατολής (European Commission, 2000).

Η Ελλάδα έχει έκταση 131.957 τετρ. χιλιόμετρα και είναι διαιρεμένη στην Ηπειρωτική Ελλάδα (81% της συνολικής έκτασης) και στα νησιά. Η χώρα διαθέτει 15.000 χλμ. ακτών ενώ το 80% της Ηπειρωτικής Ελλάδας είναι ορεινό, κυρίως λόγω της επέκτασης της Βαλκανικής χερσονήσου.

Πίνακας 3.2 Εξέλιξη του πληθυσμού και της κατανομής του στην ελληνική επικράτεια (1986-2007)

Έτη	Πληθυσμός σε εκατομμύρια	Κάτοικοι ανά τετραγωνικό χλμ. %
1986	9,973	75,5
1987	10,008	75,8
1988	10,046	76,1
1989	10,095	76,5
1990	10,160	77,0
1991	10,245	77,7
1992	10,345	78,6
1993	10,454	79,3
1994	10,561	80,0
1995	10,656	80,6
1996	10,740	81,2
1997	10,813	81,7
1998	10,876	82,1
1999	10,929	82,5
2000	10,975	82,7
2001	11,011	83,0
2002	11,038	83,3
2003	11,060	83,5
2004	11,079	83,8
2005	11,100	84,1
2006	11,124	84,4
2007	11,130	84,8
ΜΕΡΜ	0,5%	0,6%

Πηγή: ΕΣΥΕ, IMF

Πίνακας 3.3 Συμμετοχή των πληθυσμιακών ομάδων στο σύνολο του πληθυσμού (1991-2006)

Έτη	Ηλικιακές Ομάδες			
	0-14	15-39	40-64	>65
1991	19,0%	36,0%	31,1%	14,0%
1992	18,6%	36,1%	31,0%	14,3%
1993	18,2%	36,3%	31,0%	14,5%
1994	17,8%	36,5%	30,9%	14,8%
1995	17,4%	36,7%	30,8%	15,1%
1996	16,9%	36,6%	30,6%	15,9%
1997	16,6%	36,9%	30,8%	15,7%
1998	16,1%	36,9%	30,7%	16,4%
1999	15,7%	37,1%	30,8%	16,3%
2000	15,3%	37,2%	30,9%	16,6%
2001	15,0%	37,0%	31,0%	17,0%
2002	14,7%	36,7%	31,2%	17,4%
2003	14,6%	36,3%	31,4%	17,7%
2004	14,5%	35,9%	31,6%	18,0%
2005	14,4%	35,5%	31,8%	18,3%
2006	14,3%	35,0%	32,2%	18,5%
MEPM	-1,9%	-0,2%	0,2%	1,9%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ο πληθυσμός της Ελλάδας το 2007 ανήλθε σε 11.130.000 σημειώνοντας μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής ίσο με 0,5%, την περίοδο 1986-2007 (πίνακας 3.2). Το 67,2% του πληθυσμού βρίσκεται σε παραγωγική ηλικία (15-64 ετών) (πίνακας 3.3). Χρειάζεται όμως να σημειωθεί ότι το μερίδιο της ηλικιακής ομάδας 15-39 ετών στο σύνολο του πληθυσμού της χώρας σημειώνει οριακή υποχώρηση κατά τη διάρκεια των ετών 1991-2006, της τάξεως του 0,2% (Μέσος Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής). Σημαντικότερη είναι η μείωση του ποσοστού των ατόμων ηλικίας μικρότερης των 14 ετών κατά 1,9% ετησίως (1991-2006). Αντίθετα, η ηλικιακή ομάδα άνω των 65 ετών καταλαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερο μερίδιο στο σύνολο του πληθυσμού το οποίο έχει αυξηθεί από 14% το 1991 σε 18,5% το 2006 (MEPM: 1,9%). Οριακή θετική μεταβολή (MEPM: 0,2%) παρουσιάζει το αντίστοιχο μερίδιο των ατόμων ηλικίας 40-64 ετών. Η παραπάνω εξέλιξη καταγράφει ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της χώρας, με κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις, το δημογραφικό. Το συγκεκριμένο πρόβλημα αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη της οικονομίας στην εποχή της ραγδαίας τεχνολογικής εξέλιξης και της πληροφορίας, δεδομένου ότι η πλειοψηφία των ατόμων άνω των 40 ετών δεν έχει τις απαραίτητες γνώσεις πληροφορικής και οικειότητα με τη χρήση εφαρμογών (εξειδικευμένου λογισμικού).

Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2000), η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ένα ιδιαίτερα ακανόνιστα κατανεμημένο πληθυσμό (84,8 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, 2007). Είναι ενδιαφέρον να δει κανείς ότι περισσότερο από ένα τρίτο του πληθυσμού της χώρας κατοικεί στην πρωτεύουσα, Αθήνα, με πληθυσμό 3,6 εκατ. κατοίκους. Δεύτερη μεγαλύτερη πόλη είναι η Θεσσαλονίκη (1 εκατ. κάτοικοι) και ακολουθούν η Πάτρα, το Ηράκλειο, η Λάρισα και ο Βόλος με πληθυσμό που κυμαίνεται από 100.000-200.000 κατοίκους (European Commission, 2000). Περισσότερο από μισό του πληθυσμού θεωρείται αστικό (σχεδόν το 60%).

Πίνακας 3.4 Εξέλιξη ελληνικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (σε σταθερές τιμές) και Κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (1986-2007)

Έτη	ΑΕΠ (δισ. \$)	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ \$
1986	117,4	11767,1
1987	114,7	11461,0
1988	119,6	11907,1
1989	124,2	12299,5
1990	124,2	12220,8
1991	128,0	12496,3
1992	128,9	12461,1
1993	126,9	12133,8
1994	129,4	12251,3
1995	132,1	12397,8
1996	135,2	12590,9
1997	140,1	12960,4
1998	144,9	13318,9
1999	149,8	13706,9
2000	156,5	14261,4
2001	163,5	14850,0
2002	169,9	15389,4
2003	178,1	16105,3
2004	186,5	16836,8
2005	193,5	17432,7
2006	201,9	18148,7
2007	209,8	18851,5
ΜΕΡΜ	2,8%	2,3%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η οικονομία της χώρας βασίζεται σημαντικά στον τριτογενή τομέα. Σύμφωνα με το Υπουργείο Οικονομίας το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) της Ελλάδας άγγιξε τα \$209,81 δισεκατομμύρια το 2007 καταγράφοντας μέση ετήσια αύξηση ίση με 2,8% την

περίοδο 1986-2007. Είναι σημαντικό ότι ποσοστό υψηλότερο του 67% του ΑΕΠ προήλθε από τον τριτογενή τομέα (υπηρεσίες) το 2007 καταγράφοντας συνεχή άνοδο την περίοδο 1986-2007. Αντίθετη πορεία παρουσίασε η συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠ της χώρας καθώς το 1986 αντιστοιχούσε στο 33% ενώ το 2007 στο 11,2%. Κάμψη εμφάνισε και το ποσοστό του δευτερογενή τομέα, αισθητά μικρότερη όμως εκείνης του πρωτογενή (1986: 32%, 2007: 21,8%). Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας ήταν ίσο με \$18.851,5 το 2007 σημειώνοντας μέση ετήσια αύξηση ίση με 2,3%, την περίοδο 1986-2007 (πίνακας 3.4). Όσον αφορά στην κατανομή του πληθυσμού της χώρας με κριτήριο την οικονομική του δραστηριότητα, το 17% ασχολείται με τον πρωτογενή τομέα, το 22% με το δευτερογενή και το 60,5% με τον τριτογενή, το 2007. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτοί που απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα και ζουν σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αποτελούν το 61,7% του ενεργού πληθυσμού του τομέα (ΕΣΥΕ).

Η Ελληνική Βιομηχανία βασίζεται στην υφαντουργία, τις επεξεργασμένες τροφές και το τσιμέντο ενώ ο ρυθμός ανάπτυξης της βιομηχανικής παραγωγής το 1998 ήταν 7,3%. Η ναυτιλία αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τομείς της βιομηχανίας, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες ο τουρισμός τριπλασιάστηκε (www.greece.gr, 2000).

Πίνακας 3.5 Εξέλιξη εμπορικού ισοζυγίου, σε εκατομμύρια Ευρώ (1996-2006)

Έτη	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εμπορικό Ισοζύγιο	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εμπορικό Ισοζύγιο	Εμπορικό Ισοζύγιο
	χώρες E.E-15			χώρες εκτός E.E-15			Σύνολο
1996	5.567	14.660	- 9.093	3.656	7.580	- 3.924	- 13.017
1997	5.753	15.788	- 10.035	4.234	7.949	- 3.715	- 13.750
1998	5.907	18.127	- 12.220	3.786	8.894	- 5.108	- 17.328
1999	6.314	19.518	- 13.204	4.072	9.126	- 5.054	- 18.258
2000	6.982	22.765	- 15.783	5.741	13.484	- 7.743	- 23.526
2001	7.020	21.724	- 14.704	5.655	14.018	- 8.363	- 23.067
2002	5.764	17.925	- 12.161	5.249	15.461	- 10.212	- 22.373
2003	6.641	22.301	- 15.660	5.189	17.349	- 12.160	- 27.820
2004	6.739	24.549	- 17.810	5.567	17.865	- 12.298	- 30.108
2005	7.311	24.165	- 16.854	6.523	19.294	- 12.771	- 29.625
2006	8.898	27.657	- 18.759	7.615	22.936	- 15.321	- 34.080
ΜΕΡΜ	4,8%	6,6%	7,5%	7,6%	11,7%	14,6%	10,1%

Πηγή: Eurostat (Statistical Yearbook 1958-2006)

Οι σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι της Ελλάδας είναι οι χώρες μέλη της E.E-15. Χαρακτηριστικά, το 2006, το 54,7% των εισαγωγών προήλθε από τις προαναφερθείσες χώρες και το 53,9% των εξαγωγών προορίστηκε σε αυτές. Παρόλα αυτά, το μερίδιο των

χωρών της Ε.Ε-15 στο σύνολο των ελληνικών εισαγωγών και εξαγωγών φθίνει την περίοδο 1996-2006 με μέσο ετήσιο ρυθμό ίσο με 1,95 και 1,1% αντίστοιχα. Αντίθετα, ενισχύεται το εμπόριο της Ελλάδας με χώρες εκτός Ε.Ε.-15, κυρίως τις βαλκανικές (Βουλγαρία, Ρουμανία, Αλβανία, Σερβία, πΓΔΜ), τις χώρες της ανατολικής Μεσογείου (Τουρκία, Ισραήλ, Αίγυπτο, Λίβανο) και της Μέσης Ανατολής (Ιορδανία, Μπαχρέιν, Κατάρ, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Σαουδική Αραβία).

Αναλύοντας τα δεδομένα εμπορικών εισροών και εκροών, παρατηρείται πως το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας είναι αρνητικό καθ' όλη τη διάρκεια των ετών 1996-2006. Μάλιστα, ενισχύεται κατά 10,1% ετησίως, την ίδια περίοδο. Συγκεκριμένα, το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου ανέρχεται σε €34.080 εκατομμύρια το 2006 από €13.017 εκατομμύρια το 1996.

Κλίμα και Φυσικοί Πόροι

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από τον μεσογειακό τύπο του εύκρατου κλίματος και έχει ήπιους υγρούς χειμώνες και ζεστά ξηρά καλοκαίρια. Η επίδραση της θάλασσας είναι εμφανής και είναι ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι οποιαδήποτε περιοχή της χώρας δεν απέχει από τη θάλασσα περισσότερο από 90 χιλιόμετρα. Μακρές περίοδοι ηλιοφάνειας και διαρκούς καλοκαιρινού καιρού χαρακτηρίζουν τη χώρα.

Πολιτικό Σύστημα

Το υπάρχον σύνταγμα στην Ελλάδα σύμφωνα με το τελευταίο δημοψήφισμα του 1974 και την αναθεώρησή του το 1986 είναι Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, με ρυθμιστή του πολιτεύματος τον Πρόεδρο της χώρας ο οποίος ασκεί, κυρίως, τελετουργικά καθήκοντα. Με ένα 300-μελές Κοινοβούλιο η Ελλάδα ηγείται από τον Πρωθυπουργό της χώρας, η κυβέρνηση του οποίου απαιτείται να έχει ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής.

3.2 Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

Η διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ξεκίνησε ουσιαστικά το 1957 με τη Συνθήκη της Ρώμης και την εισαγωγή ενός συστήματος θεσμών που αποτελούταν από την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, το Συμβούλιο των Υπουργών, τη Συνέλευση και το Δικαστήριο (Τσινισιζέλης στο Μαραβέγιας και Τσινισιζέλης, 1995) από περιορισμένο

αριθμό Ευρωπαϊκών χωρών (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Γαλλία, Γερμανία και Ιταλία). Είχε προηγηθεί η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) με τη συνθήκη των Παρισίων (1952) από τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία και τις χώρες της BENELUX, με στόχο την ενδυνάμωση των δύο βιομηχανιών.

Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ) αποτέλεσαν την αφετηρία δημιουργίας κοινοτήτων που έχουν ως στόχο την προώθηση της Ευρωπαϊκής ενότητας (Cardoso and Ferreira, 2000) και την εμπέδωση της ειρήνης και της σταθερότητας στο χώρο της Κεντρικής Ευρώπης (Ιωακειμίδης στο Μαραβέγιας και Τσινιτσιζέλης, 1995).

Πολλά βήματα έγιναν από τότε, με την πραγματοποίηση τριών διευρύνσεων της κοινότητας και την συμμετοχή έξι επιπλέον χωρών, αυτών της Βρετανίας, Ιρλανδίας και Δανίας (1961), της Ελλάδας (1981) και της Πορτογαλίας και Ισπανίας (1986) (Cardoso and Ferreira, 2000) και ολοκληρώθηκε με την τέταρτη διεύρυνση από την Αυστρία, Φινλανδία και Σουηδία (1991) (Ιωακειμίδης στο Μαραβέγιας και Τσινιτσιζέλης, 1995).

Η εφαρμογή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (ΕΕΠ), το 1987, σηματοδότησε την δημιουργία της ενιαίας αγοράς μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ την οποία ακολούθησε η Συνθήκη του Maastricht (1992) σύμφωνα με την οποία η έννοια του ενιαίου νομίσματος, η δημιουργία Κεντρικής Ευρωπαϊκής Τράπεζας (ΕΚΤ) και η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) τέθηκαν σε εφαρμογή (Cardoso και Ferreira, 2000).

Η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση επηρέασε τις στρατηγικές επιλογές πολλών κρατών και διεθνών εταιρειών και ενίσχυσε το εμπόριο και τις επενδύσεις μεταξύ των χωρών-μελών (Georgopoulos και Preusse, 2006) με βασική προϋπόθεση, για να μπορέσουν τα κράτη-μέλη να ενταχθούν στην ΟΝΕ, τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανωμαλιών και τη μείωση του δημοσίου ελλείμματος (Kollias και Palaiologou, 2006).

Σύμφωνα με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Συντονισμού των Οικονομικών πολιτικών (<http://europa.int.eu>, 2006) στόχος της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ήταν η εξασφάλιση υψηλής και συνεχούς οικονομικής ανάπτυξης και δημιουργίας θέσεων εργασίας μέσω μίας συνολικής και συνεπούς στρατηγικής, που συνεπάγεται υγιείς μακροοικονομικές πολιτικές καθώς και πολιτικές που βελτιώνουν την ικανότητα προσαρμογής.

Για την επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η ΕΕ στράφηκε προς τη διαμόρφωση της εσωτερικής αγοράς και την εφαρμογή Πολιτικών οι οποίες θα μείωναν τις ανισότητες μεταξύ των κρατών μελών της. Οι πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν αφορούσαν στην αναζωογόνηση της κοινοτικής οικονομίας στους τομείς της υψηλής τεχνολογίας, την εφαρμογή Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, τη δημιουργία Διαρθρωτικών Ταμείων, την εφαρμογή κοινής νομισματικής και κοινωνικής πολιτικής (Καζάκος στο Μαραβέγιας και Τσινισιζέλης, 1995).

3.1 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Έπειτα από τη σταδιακή συνειδητοποίηση των προβλημάτων των περιφερειακών ανισοτήτων μεταξύ των χωρών και των περιφερειών της ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα προχώρησε σταδιακά στη διαμόρφωση μιας «κοινοτικής» περιφερειακής πολιτικής. η οποία είχε το φιλόδοξο στόχο να επιτύχει Οικονομική και Κοινωνική Συνοχή των περιφερειών της ΕΕ (Μαραβέγιας στο Μαραβέγιας και Τσινισιζέλης, 1995).

Η Περιφερειακή Πολιτική (ΠΠ) μέχρι τις αρχές τις δεκαετίας του 1970 ήταν μια πολιτική, αποκλειστικά, εθνική με τη μορφή κρατικής οργανωμένης παρέμβασης, όπου κύριος στόχος ήταν η ανάπτυξη του ενδογενούς δυναμικού μιας συγκεκριμένης περιοχής. Στην ουσία, δηλαδή δεν επρόκειτο για Κοινοτική Περιφερειακή Πολιτική, αλλά για επιμέρους εθνικές πολιτικές που απολάμβαναν κοινοτικές ενισχύσεις.

Έτσι, το 1988 με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (ΕΕΠ), πραγματοποιήθηκε η μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής, ως αποτέλεσμα του προγράμματος της Λευκής Βίβλου η οποία εκδόθηκε το 1985 και προσδιόριζε τα βήματα που έπρεπε να γίνουν για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς και τη δημιουργία μιας «Ευρώπης χωρίς σύνορα».

Εισήχθη η έννοια της χρηματοδότησης προγραμμάτων και όχι μεμονωμένων έργων και η δυνατότητα ενίσχυσης δραστηριοτήτων όχι απαραίτητα ενταγμένων στην εθνική περιφερειακή πολιτική, ενώ παράλληλα διακηρύχθηκε ένας ευρύτερος στόχος περιφερειακής πολιτικής: ο στόχος της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τη θέσπιση νέων Κανονισμών. Για τις χώρες της Μεσογείου θεσπίστηκαν τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα ενώ το 1988 κρίθηκε αναγκαία η πλήρης μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών Ταμείων, η εναρμόνιση, δηλαδή, των στόχων μεταξύ του Ευρωπαϊκού

Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) και του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων στο τμήμα του Προσανατολισμού (ΕΓΤΠΕ).

Η Κοινότητα, όταν αποφάσιζε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη την πορεία προς το 1992, δηλαδή προς την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, δεν περιορίστηκε μόνο σε θεσμικές αλλαγές υπό μορφή Κανονισμών, Οδηγιών κλπ. αλλά υιοθέτησε, παράλληλα, και μια δέσμη προτάσεων, το λεγόμενο «Πρώτο Πακέτο Delors».

Αυτή η δέσμη προτάσεων, είχε ως κύριο στόχο, με την συντονισμένη χρησιμοποίηση υφιστάμενων και νέων κοινοτικών πολιτικών, να ενισχύσει την πορεία προς την εσωτερική αγορά και να βοηθήσει τις ασθενέστερες οικονομίες και περιφέρειες να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της κατάργησης των εσωτερικών συνόρων της Κοινότητας. Η πρόταση αυτή αφορούσε μεταξύ άλλων στο διπλασιασμό των πόρων που διατίθεντο για τις διαρθρωτικές πολιτικές.

Με την υπογραφή της Συνθήκης του Maastricht κρίθηκε αναγκαία μια νέα πρωτοβουλία το λεγόμενο «Δεύτερο Πακέτο Delors». Επρόκειτο για μια δέσμη κατευθύνσεων και μέτρων προσαρμογής των κοινοτικών πολιτικών στην νέα πραγματικότητα και στην πορεία προς την Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Η δέσμη αυτή περιελάμβανε και την απόφαση για συνολική αύξηση του κοινοτικού προϋπολογισμού ώστε να μπορεί η Κοινότητα να ανταποκριθεί στις νέες ευθύνες της.

Ουσιαστικά, το «Δεύτερο Πακέτο Delors» χαρακτηρίστηκε από την αύξηση των πόρων των διαρθρωτικών Ταμείων και τη δημιουργία ενός νέου Ταμείου, του Ταμείου Συνοχής (ΤΣ) ως ένα πλέγμα αλληλοσυμπληρούμενων προτάσεων που είχαν ως βάση τους παρακάτω θεμελιώδεις άξονες:

- την επιβεβαίωση και περαιτέρω προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής,
- τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής οικονομίας,
- την επέκταση και ενίσχυση της εξωτερικής δράσης της Κοινότητας και
- τη μεγαλύτερη συμβολή της στη διεθνή σταθερότητα.

3.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Πρόσφατες οικονομικές αναλύσεις σχετικά με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και εξέλιξη των ευρωπαϊκών περιφερειών, κατέδειξαν ότι τα Ευρωπαϊκά κονδύλια έχουν ήδη συμβάλει στη σημαντική μείωση των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ (<http://europe.eu.int>, 2006).

Σύμφωνα με σχετικές αναφορές, στις πτωχότερες περιφέρειες, στις οποίες κατοικεί το 10% του πληθυσμού της Ένωσης, το κατά κεφαλή ΑΕΠ αυξήθηκε από το 54,2% το 1987, στο 61,1% το 1997 (βλ. Παράρτημα 2). Στις τέσσερις λιγότερο εύπορες χώρες της Ένωσης (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία και Ισπανία), ο μέσος όρος του κατά κεφαλή ΑΕΠ αυξήθηκε από το 67,6% το 1988, στο 78,8% το 1998.

Πιο συγκεκριμένα, στις περιφέρειες του στόχου 1 (στις οποίες ανήκουν Ελλάδα και Πορτογαλία), η συμβολή των Ευρωπαϊκών κονδυλίων στην οικονομική ανάπτυξη κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999, είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση, κατά 10% περίπου, του ΑΕΠ στην Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία, και άνω του 4% στην Ισπανία.

Σύμφωνα με μετρήσεις της Eurostat (2006), υπήρξε μια σύγκλιση των κατά κεφαλήν περιφερειακών εισοδημάτων από το 1980 έως το 1990, με 40% των περιοχών της Ευρώπης να έχουν μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα σημαντικά κοντύτερα με αυτό του μέσου όρου της ΕΕ. Παρόλα αυτά αρκετές περιοχές της Ελλάδας έγιναν φτωχότερες (Economist, 1993).

Επιπλέον, εκτιμάται ότι ο αριθμός των θέσεων απασχόλησης που διατηρήθηκαν ή δημιουργήθηκαν με την ενίσχυση των Ευρωπαϊκών κονδυλίων σε όλες τις ενισχυόμενες περιφέρειες της ένωσης έφτασε τα 2,2 εκατ. περίπου, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1989-1999 (The Economist, 1993).

3.3 Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑΣ

3.3.1 Η ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

Η εξέλιξη της πορτογαλικής οικονομίας πριν την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), χαρακτηρίζεται από τρεις περιόδους. Ορόσημο αποτελεί η επανάσταση του 1975, οπότε η οικονομία μετέβη από ένα φιλελεύθερο μοντέλο ανάπτυξης που

βασιζόταν στην ιδιωτική πρωτοβουλία σε ένα κρατικά ελεγχόμενο με κύριο χαρακτηριστικό τις εθνικοποιήσεις επιχειρήσεων. Η δεύτερη περίοδος έληξε το 1980, όπου λόγω της έντονης οικονομικής κρίσης αποφασίστηκε η σταδιακή απελευθέρωση της αγοράς με απώτερο στόχο την ένταξη στην ΕΟΚ.

Τα έτη 1960-1973 σημειώθηκε ταχεία οικονομική ανάπτυξη. Ο Μέσος Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (MEPM) του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) ανήλθε στο 6,9%, η βιομηχανική σημείωσε αύξηση της τάξης του 9% (MEPM) και η ιδιωτική κατανάλωση 6,5% (MEPM), κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου (1960-1973). Σημαντική ήταν και η ενίσχυση της παραγωγικότητας της εργασίας¹ (MEPM: 7,4%). Η μέση ετήσια μεταβολή του πληθωρισμού, τα έτη 1960-1973, ανήλθε σε 4%. Ιδιαίτερη έμφαση, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, δόθηκε στην ανάπτυξη της βιομηχανίας. Συγκεκριμένα, το 1973, το 44% του ΑΕΠ προήλθε από το δευτερογενή τομέα, ενώ το 1961 αντιστοιχούσε στο 37%. Αντίθετα, η παραγωγή του πρωτογενή τομέα προς το ΑΕΠ υποχώρησε από 23% το 1961 σε 16,8% το 1973 και του τριτογενή τομέα παρέμεινε σταθερή στο 39,4%.

Την έντονη οικονομική ανάπτυξη των ετών 1960-1973 διαδέχθηκε ραγδαία επιδείνωση του οικονομικού κλίματος, κυρίως λόγω της απόφασης εθνικοποιήσεων από τη νέα κυβέρνηση. Η εξαετία 1975-1980 ήταν εξαιρετικά κρίσιμη για την Πορτογαλία, καθώς σημειώθηκε πολιτική αστάθεια και κοινωνική ανακατάταξη (Lolos, 1998). Σύμφωνα με τους Martins και Rosa (1998), 244 ιδιωτικές επιχειρήσεις περιήλθαν στη δικαιοδοσία του κράτους από το Μάρτη του 1975 έως τον Ιούλιο του 1976. Στο πλαίσιο των εθνικοποιήσεων εντάχθηκαν τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες, βιομηχανίες καπνού, τσιμέντου, σιδήρου, οινοπνευματωδών ποτών, επεξεργασίας ξύλου, ναυπηγεία (μόνο ένα από τα τρία παρέμεινε σε ιδιώτη), καθώς και τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά δίκτυα (εκτός από εκείνα που ανήκαν στην Καθολική Εκκλησία) (Nunes et al, 1989). Ως συνέπεια, καταγράφηκε σημαντική εκροή κεφαλαίων, επιστημονικού και εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού. Έρευνα της Τράπεζας της Πορτογαλίας (1985), για την περίοδο 1973-1980, σε 51 κρατικοποιημένες επιχειρήσεις (τράπεζες, βιομηχανίες παραγωγής σιδήρου, τσιμέντου και επεξεργασίας ξύλου) κατέγραψε την επιδείνωση της χρηματοοικονομικής τους κατάστασης. Το 1973, το σύνολο των επιχειρήσεων του δείγματος ήταν κερδοφόρο, ενώ το 1978 παρουσίαζε ζημιές ύψους 18,3 εκατομμυρίων εσκούδων² και το 1980 οι ζημιές άγγιζαν τα 40,3 εκατομμύρια εσκούδα. Παράλληλα, το πλεόνασμα του δημοσίου εξανεμίστηκε μόλις δύο χρόνια ύστερα από την

¹ Ποσοστιαία μεταβολή ΑΕΠ / Ποσοστιαία μεταβολή αριθμού απασχολουμένων

² Νόμισμα της Πορτογαλίας πριν από την εισαγωγή του Ευρώ.

επανάσταση, Χαρακτηριστικά, το 1980, το δημόσιο έλλειμμα της Πορτογαλίας αντιστοιχούσε στο 12% του ΑΕΠ (Lains, 2003). Φθίνουσα ήταν η πορεία και των υπόλοιπων μακροοικονομικών μεγεθών της χώρας από την επανάσταση έως και το 1980. Συγκεκριμένα, η ετήσια μεταβολή του ΑΕΠ δεν υπερέβη το 2,7%, την περίοδο 1975-1980, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής της βιομηχανικής παραγωγής περιορίστηκε στο 4,8% (από 9%, τα έτη 1960-1973) και της ιδιωτικής κατανάλωσης στο 2,7% (από 6,9%). Στο ίδιο πλαίσιο, η παραγωγικότητα της εργασίας κατέγραψε μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 1,3% (1975-1980) (από 7,4% την περίοδο 1960-1973), ενώ ο μέσος πληθωρισμός εκτινάχθηκε στο 18% την εξαετία 1975-1980 (από 4%, τα έτη 1960-1973).

3.3.2 Η ΕΛΛΑΔΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

Η οικονομία της Ελλάδας χαρακτηριζόταν για ένα μακρύ διάστημα από υψηλή ανεργία, υψηλό πληθωρισμό και έλλειψη κεφαλαίων ικανών να κινητοποιήσουν την οικονομική δραστηριότητα.

Το ελληνικό επιχειρηματικό περιβάλλον χαρακτηριζόταν από μεγάλο αριθμό μικρών, οικογενειακών επιχειρήσεων παράλληλα με τις μεγάλες βιομηχανικές μονάδες γεγονός που συνέβαλε στην βραδεία ανάπτυξη αποδοτικών διευθυντικών στελεχών (Λυμπεράκη, 1996).

Ο βιομηχανικός τομέας παρουσίαζε αξιόλογη ανάπτυξη πριν από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ αλλά συμπεριλάμβανε μεγάλο αριθμό μικρών και μικρομεσαίων οικογενειακών επιχειρήσεων (Oltheten et al., 2003). Επιπλέον οι εταιρείες δεν χρησιμοποιούσαν την τεχνολογία και ήταν ευάλωτες στο διεθνή ανταγωνισμό (Oltheten et al., 2003).

Η αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974 και η υιοθέτηση της στρατηγικής για τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Ελλάδας συνέβαλαν στην αύξηση του ΑΕΠ, της εξαγωγικής δραστηριότητας της χώρας, στη διατήρηση της ζήτησης σε υψηλά επίπεδα και στην ενθάρρυνση νέων επενδύσεων τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Όμως, οι αρνητικές εξελίξεις στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον λόγω των πετρελαϊκών κρίσεων επηρέασαν σημαντικά την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Παρόλα αυτά, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1975-1980, ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ παρέμεινε σε επίπεδα υψηλότερα από εκείνα του μέσου όρου των χωρών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), αλλά και των ΗΠΑ, γεγονός που αποδίδεται τόσο στην επεκτατική μακροοικονομική

πολιτική (χαλαρή νομισματική, πιστωτική και συναλλαγματική πολιτική) όσο και στις προσδοκίες που δημιουργούσε η ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ (Παλάσκας et al, 2004).

Την ίδια περίοδο, 1975-1980, η ελληνική οικονομία καλούνταν να αντιμετωπίσει προβλήματα όπως ο συνεχώς αυξανόμενος πληθωρισμός, η επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου και η ενίσχυση του δημόσιου χρέους (Alogoskoufis, 2000). Το τελευταίο διαμορφώθηκε σε ιστορικό υψηλό επίπεδο στα τέλη της δεκαετίας του '70 λόγω της επέκτασης του δημόσιου τομέα (ίδρυση νέων υπηρεσιών και στελέχωσή τους). Μέσω του δημόσιου τομέα επιχειρήθηκε η ενίσχυση της ευημερίας της χώρας, η καλύτερη κατανομή του πλούτου και η τόνωση της εγχώριας ζήτησης (Alogoskoufis, 1995).

3.3.3 Η ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

Η Πορτογαλία υπέγραψε τη Συνθήκη προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1985, και έγινε πλήρες μέλος την 1η Ιανουαρίου 1986. Η ένταξή της στην ΕΟΚ βοήθησε να παγιωθεί η δημοκρατική διαδικασία, η οποία συνδέθηκε με την πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, εκσυγχρονίζοντας την οικονομία και προσαρμόζοντάς την σε ένα περιβάλλον έντονου παγκόσμιου ανταγωνισμού.

Η Πορτογαλία σημείωσε αξιοπρόσεκτη οικονομική πρόοδο από το 1985 και μετά, η οποία χαρακτηρίστηκε από την συνεχή προσαρμογή της στη διεθνή οικονομία, την εξαιρετική πρόοδο στο διαρθρωτικό μετασχηματισμό της οικονομίας ενώ την περίοδο αυτήν, η πορτογαλική οικονομία βίωσε τον ταχύ εκσυγχρονισμό και την οικονομική ανάπτυξη.

Η ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αποτέλεσε, για την Πορτογαλία, μια μεγάλη ευκαιρία και παράλληλα μια πρόκληση. Η ιδιότητα πλήρους μέλους που απέκτησε, συνέβαλε σημαντικά στον εκσυγχρονισμό της βιομηχανικής δομής της και στη φιλελευθεροποίηση και άνοιγμα της οικονομίας της χώρας. Εκμεταλλευόμενη ενός ευρέος φάσματος προγραμμάτων της ΕΕ, κάτω από τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (ΚΠΣ), κατάφερε να μειώσει σημαντικά το δημόσιο χρέος της και να βελτιώσει τα αποθέματα φυσικού και ανθρώπινου δυναμικού.

Εξίσου σημαντική, η ιδιότητα μέλους της ΕΕ άλλαξε και τις αντιλήψεις των ξένων επενδυτών για τις προοπτικές της Πορτογαλίας. Οι εσωτερικές άμεσες επενδύσεις ενίσχυσαν τη διεθνή ανταγωνιστικότητα, ενώ παράλληλα διευκολύνθηκε το εμπόριο και οι

εξαγωγές στα κράτη-μέλη της ΕΕ, με άμεσο αποτέλεσμα την ενδυνάμωση του ανταγωνισμού στις εγχώριες αγορές. Οι χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτέλεσαν τον κύριο επενδυτή στη χώρα με κύριο πρωταγωνιστή τη Γερμανία, ακολουθούμενη από την Ολλανδία, τη Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, το Βέλγιο-Λουξεμβούργο και την Ισπανία. Αξιόλογη ήταν επίσης η επενδυτική δραστηριότητα της Ελβετίας και των ΗΠΑ. Ο τομέας της βιομηχανίας προσέλκυσε το ήμισυ των ξένων επενδύσεων, ακολουθούμενος από τους κλάδους νέας τεχνολογίας. Η εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό ήταν απόρροια της νέας στρατηγικής που υιοθέτησε η χώρα στα μέσα της δεκαετίας του '80, που αφορούσε την ενίσχυση της διαφάνειας και την απευθείας διαπραγμάτευση της κυβέρνησης με τους αλλοδαπούς επενδυτές (Παλάσκας et al, 2004).

3.3.4 Η ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

Ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της Ελλάδας έλαβε, συγκεκριμένη διάσταση με την υποβολή της αίτησης για σύνδεση με τη νεοπαγή Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), τον Ιούνιο του 1959, αίτηση που οδήγησε στην υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης Ελλάδας – ΕΟΚ, τον Ιούνιο του 1961 (Μαραβέγιας στο Μαραβέγιας και Τσινισιζέλης, 1995).

Η αίτηση για πλήρη ένταξη υποβλήθηκε στις 12 Ιουνίου 1975, και τελικά η Ελλάδα προσχώρησε στην ΕΟΚ το 1981 και από τότε άρχισε να αποκτά βαθμιαία μια πολιτική σταθερότητας ενισχύοντας παράλληλα την επιρροή της στην νοτιοανατολική Ευρώπη (www.greece.gr, 2000). Από την 1η Ιανουαρίου 2001 η Ελλάδα εντάχθηκε και στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση στην περίοδο 1981-2002 μπορεί να διακριθεί σε τρεις βασικές χρονικές υποπεριόδους: την πρώτη μεταξύ 1981-1985, τη δεύτερη μεταξύ 1985-1995 και την τρίτη από το 1996 μέχρι σήμερα.

Η πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται από έντονη αμφισβήτηση ορισμένων σοβαρών πτυχών της ευρωπαϊκής ενοποίησης, παρά την έγκριση, το 1985, των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ)³, η σημασία των οποίων ήταν πολύ μεγάλη για την

³ Από τον πρώτο χρόνο ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ, οι περιφέρειες της χώρας επωφελήθηκαν από σημαντικές εισροές κοινοτικών πόρων. Σταθμός όμως για τις παρεμβάσεις της ΕΟΚ αρχικά και μετέπειτα Ευρωπαϊκής Ένωσης (από το 1992 και έπειτα) αποτέλεσαν τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) που ξεκίνησαν το 1986 και ολοκληρώθηκαν το 1993. Τα ΜΟΠ έθεσαν για πρώτη φορά το στόχο υλοποίησης μιας ολοκληρωμένης μεσοπρόθεσμης προσπάθειας για την ανάπτυξη των λιγότερο αναπτυγμένων

Ελλάδα γιατί εγκαινίασαν την προσπάθεια για την ανάπτυξη διαρθρωτικής πολιτικής από πλευράς ΕΕ, η οποία αποκρυσταλλώθηκε το 1988 στη νέα διαρθρωτική πολιτική, το πρώτο «πακέτο Delors» (www.mfa.gr, 2007).

Στη δεύτερη περίοδο της συμμετοχής της, η πολιτική που προβάλλει η Ελλάδα στην ΕΕ χαρακτηρίζεται βαθμιαία από εντονότερες φιλο-ενοποιητικές θέσεις. Ιδιαίτερα από το 1988 και μετά, αρχίζει να υποστηρίζεται το «ομοσπονδιακό» πρότυπο ενοποίησης καθώς και η ανάπτυξη κοινής πολιτικής σε νέους τομείς (παιδεία, υγεία, περιβάλλον), η ενίσχυση των υπερεθνικών θεσμών (Επιτροπή και Κοινοβούλιο) και η ανάπτυξη κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας από την Ένωση με παράλληλη, όμως, την ύπαρξη αντιφάσεων, τόσο στον οικονομικό τομέα, με την απόκλιση της χώρας από το μέσο «κοινοτικό» επίπεδο ανάπτυξης, όσο και στον πολιτικό, με το πρόβλημα της ονομασίας της πΓΔΜ που εκτονώθηκε με την υπογραφή της ενδιάμεσης Συμφωνίας (www.mfa.gr)

Η τρίτη περίοδος της συμμετοχής της Ελλάδας στην ΕΕ, ξεκίνησε το 1996 και χαρακτηρίζεται από ακόμα μεγαλύτερη υποστήριξη προς την ιδέα και τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και την εμβάθυνση της ενοποίησης σε όλους τους τομείς, με άξονα μάλιστα το ομοσπονδιακό μοντέλο. Χαρακτηρίζεται ακόμα από την προσπάθεια υψηλότερης οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης με την επίτευξη των «κριτηρίων σύγκλισης» της Συνθήκης του Μάαστριχτ και τη συμμετοχή της χώρας ως πλήρες μέλος στο ενιαίο νόμισμα (ευρώ) και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) από την 1η Ιανουαρίου 2002 (www.mfa.gr, 2007).

Για την Ελλάδα, η ένταξή της στην ΕΕ σηματοδότησε την προσπάθεια για επίτευξη αειφόρου ανάπτυξης, διασφάλιση της ειρήνης και σταθερότητας, εμβάθυνση των δημοκρατικών θεσμών, ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων, υπηρεσιών και προϊόντων, σημαντική βελτίωση των υποδομών.

Στόχος της συμμετοχής της Ελλάδας στην ΕΕ ήταν η εξασφάλιση ενός πλαισίου μέσα στο οποίο θα μπορούσε να σταθεροποιηθεί το δημοκρατικό πολιτικό της σύστημα και τους

περιφερειών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας μέσω πολυετών επιχειρησιακών προγραμμάτων. Με τα ΜΟΠ προωθήθηκε η χρηματοδότηση σχεδίων ενταγμένων σε συνολικά περιφερειακά προγράμματα, τα οποία διαμορφώθηκαν και πραγματοποιήθηκαν από τις ενδιαφερόμενες περιφέρειες. Στην Ελλάδα καταρτίστηκαν 7 ολοκληρωμένα Μεσογειακά Προγράμματα: Κρήτης, Μακεδονίας και Θράκης, Δυτικής Ελλάδας και Πελοποννήσου, Νήσων Αιγαίου Πελάγους, Ανατολικής Κεντρικής Ελλάδος, Αττικής και τέλος ένα θεματικό, το ΜΟΠ Πληροφορικής. Η αρχική περίοδος εφαρμογής των ΜΟΠ ήταν η εξαετία 1984-1989, αλλά επεκτάθηκε μέχρι το 1993.

θεσμούς, η ενίσχυση της ανεξαρτησίας και της θέσης της στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα καθώς και της «διαπραγματευτικής της δύναμης», ιδιαίτερα σε σχέση με την Τουρκία και η διασφάλιση ενός ισχυρού παράγοντα που θα συνέβαλε στην ανάπτυξη και εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.

Ως πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα έλαβε σημαντική βοήθεια από τα Διαρθρωτικά Ταμεία, βοηθώντας σημαντικά στη μείωση του κόστους σταθεροποίησης και προσαρμογής (Lolos, 1998). Με στόχο να κάνει τις περιφερειακές περιοχές πιο βιώσιμες η χώρα προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματα των Ευρωπαϊκών Πολιτικών και να αναδιαρθρώσει την οικονομία της, στοχεύοντας να την κάνει πιο ανταγωνιστική.

Το 1990 αποτέλεσε για την Ελλάδα σταθμό στην Ευρωπαϊκή πορεία της, καθώς το ποσοστό αποδοχής της συμμετοχής της στην ΕΕ αυξανόταν συνεχώς ως αποτέλεσμα της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής σταθερότητας που διασφάλιζαν οι σχέσεις της χώρας με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη σε σύγκριση με την έλλειψη σταθερότητας των γειτονικών Βαλκανικών χωρών (Lolos, 1998).

Μετά από παρέλευση περίπου δέκα χρόνων από την ένταξη στην ΕΕ, η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων έφτασε σε σημείο να επιθυμεί, πλέον, την ευρωπαϊκή ενοποίηση μέσα από κοινές πολιτικές, καθώς τότε άρχισαν να γίνονται εμφανή τα θετικά αποτελέσματα της συμμετοχής της σε μια διευρυμένη κοινότητα. Σημαντικό ρόλο έπαιξε η εφαρμογή των Ευρωπαϊκών πολιτικών καθώς συντέλεσε στο να γίνει πιο σύγχρονη χώρα, να αποκτήσει μεγαλύτερη πολιτική και οικονομική σταθερότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΧΩΡΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

4.1 Η ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΕ

Η Πορτογαλία υπέγραψε τη Συνθήκη προσχώρησης της στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΚ) το 1985, και έγινε πλήρες μέλος την 1η Ιανουαρίου 1986. Η ένταξή της στην ΕΟΚ βοήθησε τη χώρα να δημιουργήσει το απαραίτητο πλαίσιο για την ενίσχυση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην χώρα, οι οποίες συνδέθηκαν με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Παράλληλα η συμμετοχή της στην ΕΟΚ βοήθησε να εκσυγχρονίσει την οικονομία και να την προσαρμόσει στο περιβάλλον του έντονου παγκόσμιου ανταγωνισμού.

Η Πορτογαλία, σαν πλήρες μέλος της ΕΕ από το 1986, αντιμετώπισε μεγάλες τροποποιήσεις ως αποτέλεσμα των νέων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών προοπτικών που δημιουργήθηκαν κατά τη διαδικασία της Ευρωπαϊκής της ολοκλήρωσης (Cardoso και Ferreira, 2000).

Η χώρα εκμεταλλεύθηκε την ευκαιρία που αντιπροσώπευε η ολοκλήρωση της ΕΕ για να αναλάβει ζωτικής σημασίας διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό να βελτιώσει τη λειτουργία των αγορών και να μειώσει τις μακροοικονομικές της ανωμαλίες. Η ολοκλήρωση της ΕΕ αντιπροσώπευσε μια μοναδική ευκαιρία για τη χώρα, να απαλλαγεί από μερικά από τα διαρθρωτικά προβλήματα, γεγονός που θα οδηγούσε, τελικά, στη βελτίωση μακροπρόθεσμων μακροοικονομικών αποδόσεων.

Τα μακροοικονομικά αποτελέσματα της πορείας της Πορτογαλίας και η εξέλιξή της στα πλαίσια της οικονομικής σύγκλισης φαίνονται περιληπτικά στον Πίνακα 4.1

Πίνακας 4.1 Μακροοικονομικοί δείκτες

	1994	1995	1996
ΑΕΠ (ποσοστό αύξησης σε %)	1.3	2.4	3.0
Εγχώρια ζήτηση (ποσοστό αύξησης σε %)	1.1	2.4	3.0
Συνολική απασχόληση (αλλαγή σε %)	-0.1	-0.6	0.6
Ποσοστό ανεργίας (% , ετήσιος μέσος όρος)	6.8	7.2	7.3
Ποσοστό πληθωρισμού (%)	5.2	4.1	3.1
Ισοζύγιο πληρωμών στον τρέχοντα απολογισμό (% του ΑΕΠ)	-2.5	-0.7	-2.3

Πηγή: Υπουργείο οικονομικών, τράπεζα της Πορτογαλίας και εθνικό στατιστικό ίδρυμα

Παρόλο που βρισκόταν σε αρκετά δυσχερή οικονομική θέση μέχρι το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '80, η οικονομική απόδοση της Πορτογαλίας από την ένταξή της και μετά ήταν υποδειγματική. Η χώρα παρουσίασε αύξηση της παραγωγής περισσότερο από 5% κατά μέσον όρο από το 1986 ως το 1990 σε σύγκριση με 1.6% στην περίοδο 1980-85, ενώ το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε στο μισό μέχρι το 1990 σε 4.1%. Παράλληλα, το ποσοστό του πληθωρισμού, που ήταν κοντά στο 30% το 1984, έπεσε σε περίπου 12% το 1990. Μετρούμενο βάσει της ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης, το πορτογαλικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανήλθε από 52.9% του μέσου όρου της ΕΕ το 1985 σε 69.4% το 1996. Η άνοδος στην ιδιωτική κατανάλωση ώθησε επίσης στην αύξηση του ΑΕΠ από την εγχώρια ζήτηση.

Μεταξύ άλλων, σημαντικοί παράγοντες που υποκίνησαν τις επενδύσεις ήταν η πτώση στα επιτόκια και η εκτέλεση σημαντικών δημόσιων έργων συγχρηματοδοτούμενων από κοινοτικά κεφάλαια. Για τους παραπάνω λόγους και μετά την στροφή της Πορτογαλίας, προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, τα ποσοστά επένδυσης παρέμειναν υψηλά, περίπου στο 24%, και αρκετά επάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η πορτογαλική οικονομία είχε να αντιμετωπίσει τις απέραντες προκλήσεις στην προηγούμενη δεκαετία και είχε, ήδη, επιτυχώς υπερνικήσει πολλές από αυτές. Η απόδοση παραγωγής και απασχόλησης ήταν εξαιρετική, και το ισοζύγιο πληρωμών είχε παραμείνει ισχυρό.

Η συνεχής βελτίωση του ρυθμού ανάπτυξης και η οικονομική αναδιάρθρωση που παρουσίαζε η χώρα οδήγησαν στη δημιουργία επιχειρησιακών ευκαιριών από ξένους επενδυτές, έναν από τους οποίους αποτέλεσαν οι ΗΠΑ (Freitas, 2002). Σαν μέλος της ΕΕ οι ξένοι επενδυτές αναθεώρησαν της προοπτικές της Πορτογαλίας για επενδύσεις, γεγονός που οδήγησε στην ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας και βελτίωσης των επιχειρηματικών δεξιοτήτων.

Πίνακας 4.2 Εξέλιξη των Ξένων Άμεσων Επενδύσεων
(ως ποσοστό του ΑΕΠ)

Χώρα	1990-1994	1995-1999	2000-2002
Πορτογαλία	2,3	1,7	5,0
Μ.Ο. Ε.Ε.-15	1,1	2,3	5,1

Πηγή: IMF, Ameco

Την πενταετία 1990-1994, ο μέσος όρος των Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (ΞΑΕ) στην Πορτογαλία, ανήλθε στο 2,3% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος υπερβαίνοντας κατά 1,2 ποσοστιαίες μονάδες τον αντίστοιχο μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πρώτο μισό της δεκαετίας του '90, οι ΞΑΕ κατευθύνθηκαν κυρίως στη μεταποίηση. Ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη για την πορτογαλική οικονομία αποτέλεσε η κατασκευή μεγάλης μονάδας παραγωγής αυτοκινήτων από τη Volkswagen, καθώς και η είσοδος μεγάλων πολυεθνικών (Unilever, Nestle, Siemens). Το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90 (1995-1999), ο λόγος ΞΑΕ προς ΑΕΠ μειώθηκε κατά 1,6 ποσοστιαίες μονάδες, αγγίζοντας το 1,7% υποχωρώντας παράλληλα σε επίπεδο χαμηλότερο του μέσου όρου των χωρών της Ε.Ε.-15. Την πενταετία 1995-1999, τα ξένα κεφάλαια προτίμησαν να επενδύσουν στις χώρες της 'Νέας Ευρώπης' (Τσεχία, Πολωνία, Ουγγαρία, Σλοβακία) οι οποίες ήταν υποψήφιες προς ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Η προσχώρηση των χωρών αυτών, που συνολικά είναι 10, έγινε το 2004). Την τριετία 2000-2002, οι ΞΑΕ σημείωσαν σημαντική αύξηση με αποτέλεσμα να αγγίζουν το 5% του μέσου ΑΕΠ της εξεταζόμενης περιόδου. Το ποσοστό αυτό ήταν οριακά χαμηλότερο εκείνου των χωρών της Ε.Ε.-15 (5,1%). Μεταξύ 2000 και 2002, οι ΞΑΕ κατευθύνθηκαν στον τομέα των υπηρεσιών και κυρίως στο χρηματοπιστωτικό κλάδο και στον κλάδο των τηλεπικοινωνιών (European Commission, 2004).

Πιο συγκεκριμένα, το επίπεδο ακαθάριστων επενδύσεων πάγιου ενεργητικού, ως ποσοστό του ΑΕΠ, σε σταθερές τιμές, παράμενε ένα από τα υψηλότερα των χωρών του ΟΟΣΑ (OECD), και υπολογίστηκε, κατά μέσο όρο, στη δεκαετία 1986-1995 περίπου 27% (OECD Economic Report). Αυτή η υψηλή αναλογία επένδυσης χρηματοδοτήθηκε κυρίως από τον υψηλό δείκτη αποταμιεύσεων των νοικοκυριών που μετρήθηκε αυτήν την περίοδο περίπου 13% του οικιακού διαθέσιμου εισοδήματος.

Επιπλέον, η δομή απασχόλησης, άλλαξε, απομακρυνόμενη από τους τομείς της χαμηλής παραγωγικότητας με σημαντικά κέρδη στους κλάδους και τις βιομηχανίες υψηλότερης παραγωγικότητας. Οι μετατοπίσεις στη σύνθεση του τομέα απασχόλησης ήταν σημαντικές, με μια αύξηση στο μερίδιο της απασχόλησης υπηρεσιών συγκριτικά με τη συνολική απασχόληση και μιας μείωσης στην απασχόληση γεωργίας. Το μερίδιο των υπηρεσιών ανήλθε από 44% το 1981 σε 51% το 1991, ενώ το μερίδιο της γεωργίας μειώθηκε από 18% σε 13% εκείνη την περίοδο. Το μερίδιο της βιομηχανικής απασχόλησης παρέμεινε αρκετά σταθερό σε εκείνη την περίοδο, πέφτοντας ελαφρώς το 1996. Ο τομέας των κατασκευών είχε διατηρήσει ένα σημαντικό μερίδιο της απασχόλησης παρά τη διαδικασία αναδιάρθρωσης που ακολουθήθηκε στα πλαίσια της ενιαίας αγοράς το 1993 (Πίνακας 4.3)

Πίνακας 4.3 Απασχόληση από τους τομείς (μερίδιο σε %)

	1960	1971	1981	1991	1996
Γεωργία, δασονομία, κυνήγι και αλιεία	43.1	26.2	18.2	13.0	12.2
Εξόρυξη	0.8	0.5	0.5	0.4	0.4
Κατασκευές	20.6	25.5	25.4	25.2	22.2
Ηλεκτρική ενέργεια, αέριο και ύδρευση	0.5	0.5	0.7	0.7	0.7
Κατασκευή	6.4	8.4	11.4	10.0	8.1
Υπηρεσίες	28.7	39.0	43.8	50.7	56.4
Χονδρικό και εμπόριο λιανικής πώλησης, εστιατόρια, ξενοδοχεία	8.2	13.5	14.6	16.8	19.7
Μεταφορά, αποθήκευση και επικοινωνία	3.6	4.4	4.9	4.8	4.1
Χρηματοδότηση, υπηρεσίες ακίνητης περιουσίας και υπηρεσίες λεωφορείων	0.9	1.8	2.7	4.0	3.2

Πηγές: Τράπεζα της Πορτογαλίας και Εθνικό Στατιστικό Ίδρυμα Πορτογαλίας

Παράλληλα, η ανεργία υποχώρησε ύστερα από την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (1986) στο 7,4% το 2007 από 8,6% το 1986. Παρόλα αυτά, τις περιόδους 1990-1992 και 1998-2001 βρέθηκε σε επίπεδα χαμηλότερα του 5%. Από το 2003 όμως έως και το 2006, η ανεργία καταγράφει συνεχή ανοδική πορεία. Η εξέλιξη αυτή ήταν απόρροια της οικονομικής ύφεσης που έπληξε τη χώρα από το 2002 και έπειτα.

Πίνακας 4.4 Εξέλιξη της Ανεργίας την περίοδο 1986-2007

Έτη	Ανεργία
	%
1986	8,6
1987	7,1
1988	7,0
1989	5,0
1990	4,2
1991	4,1
1992	3,8
1993	5,1
1994	6,3
1995	7,2
1996	7,3
1997	6,7
1998	4,7
1999	4,1
2000	4,0
2001	4,0
2002	5,0
2003	6,3
2004	6,7
2005	7,6
2006	7,7
2007	7,4
ΜΕΡΜ	-0,7%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Πορτογαλίας, IMF

* Η ανεργία ορίζεται από το λόγο του αριθμού των ανέργων προς το σύνολο του εργατικού δυναμικού της χώρας

Επιπλέον, η Πορτογαλία κατάφερε να ξεχωρίσει λόγω των υψηλών ποσοστών συμμετοχής του εργατικού δυναμικού, τα οποία είχαν υπερβεί τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους. Μεταξύ 1985 και 1991, το ποσοστό αύξησης εργατικού δυναμικού ήταν 1,3% ετησίως, που οδηγήθηκε κυρίως από μια σημαντική αύξηση στο ποσοστό συμμετοχής. Το 1985, ήταν 46,2% και ανήλθε σε 49,2% το 1991. Αυτή η εικόνα απεικονίζει κυρίως μια υψηλότερη αύξηση στο ποσοστό συμμετοχής γυναικών, το οποίο, σε 57,2%, ήταν κοντά στα υψηλά επίπεδα των επικρατών στις σκανδιναβικές χώρες (Πίνακας 4.5).

Πίνακας 4.5 Απασχόληση

	1985	1987	1989	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Απασχόληση (μεταβολή %)									
Σύνολο	-0.5	2.6	2.2	0.9	-2.0	-0.1	-0.6	0.6	1.4
Υπάλληλοι	-0.2	2.2	3.5	0.8	-2.9	-2.0	-1.0	-0.4	1.3
Αυτοαπασχολούμενος	-2.0	5.0	1.1	-	0.4	4.1	1.5	4.5	2.2
Ποσοστό συμμετοχής (%)									
Σύνολο	46.2	46.2	47.2	48.4	48.2	48.8	48.6	48.9	49.4
Άντρες	55.9	55.4	56.1	56.3	55.4	55.8	55.4	55.6	56.6
Γυναίκες	37.3	37.7	39.0	41.3	41.5	42.3	42.4	42.7	42.9
Ποσοστό ανεργίας (%)									
Σύνολο	8.6	7.1	5.0	4.1	5.5	6.9	7.2	7.3	6.5
Άντρες	6.4	5.3	3.4	3.5	4.7	6.1	6.4	6.5	5.7
Γυναίκες	11.7	9.5	7.2	4.9	6.5	7.8	8.0	8.2	7.3

Πηγές: INE και Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Το υψηλό επίπεδο της ευελιξίας των αμοιβών και η πολιτική συλλογικών διαπραγματεύσεων μείωσαν σημαντικά τις απεργίες λόγω διαφωνιών εργασίας, ενώ το κοινωνικό κλίμα στην Πορτογαλία ήταν πολύ καλύτερο απ' ό τι σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ 1980 και 1984 ο μέσος όρος περίπου 200 εργάσιμων ημερών ήταν 1051 ανά 1.000 ανθρώπους στην επικερδή απασχόληση. Μεταξύ 1990 και 1993 αυτός ο αριθμός ήταν κάτω από 40 εργάσιμες ημέρες.

Πίνακας 4.6 Εξέλιξη πληθωρισμού (1986-2007)

Έτη	Πληθωρισμός
	%
1986	11,7
1987	9,4
1988	9,6
1989	12,6
1990	13,4
1991	11,4
1992	8,9
1993	5,9
1994	5,0
1995	4,0
1996	2,9
1997	1,9
1998	2,2
1999	2,2
2000	2,8
2001	4,4
2002	3,7
2003	3,3
2004	2,5
2005	2,1
2006	3,0
2007	2,5
MEPM	-7,1%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Πορτογαλίας, IMF

Σημαντική ήταν επίσης η μείωση του πληθωρισμού κατά 9,2 ποσοστιαίες μονάδες την περίοδο 1986-2007 (1986: 11,7%, 2007: 2,5%). Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλε η συγκράτηση των μισθολογικών αυξήσεων σε επίπεδα χαμηλότερα του πληθωρισμού. Μάλιστα, σε μισθούς άνω των €1000 δεν έχει γίνει αύξηση από το 2003 και ύστερα.

Παράλληλα, επιτεύχθηκε μείωση του δημόσιου ελλείμματος στο 3,2% το 2007 από 6% το 1993. Βέβαια, χρειάζεται συνέχιση της προσπάθειας αυτή καθώς το έλλειμμα παραμένει ακόμη σε επίπεδο υψηλότερο από το ανώτατο όριο που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση (3%).

Πίνακας 4.7 Αλλαγή ποσοστού πληθωρισμού

Δείκτης τιμών διάθεσης στην κατανάλωση	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Πορτογαλία	13.4	11.4	8.9	6.5	5.2	4.1	3.1	2.2
Ευρωπαϊκή Ένωση	5.7	4.9	4.2	3.4	3.0	3.1	2.5	2.2
Διαφορά	7.7	6.5	4.7	3.1	2.2	1.0	0.6	0.0

Πηγές: INE KAI EYPO- STAT

Οι διαδικασίες αποπληθωρισμού υποστηριζόμενες από τη σταθερότητα συναλλαγματικής ισοτιμίας του εσκούδου και τις ευνοϊκές εξωτερικές τάσεις τιμών συνέβαλαν ώστε το σχέδιο της οικονομικής ανάκαμψης από το 1994, που στηρίχτηκε κυρίως από τις εξαγωγές και την επένδυση, με μια μέτρια αύξηση της κατανάλωσης, να αποφύγει το κύμα των πληθωριστικών πιέσεων. Η μετριοπάθεια στις αυξήσεις αμοιβών από το 1993 συνέβαλαν σε αυτήν την διαδικασία αποπληθωρισμού, ενώ ο αυξανόμενος ανταγωνισμός και η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση αύξησαν την πειθαρχία και την ευελιξία των τιμών σύμφωνα με τις συνθήκες στην αγορά.

Όσον αφορά στο κατ' εκτίμηση έλλειμμα, συρρικνώθηκε από 2,5% του ΑΕΠ το 1994 σε 0,7% το 1995, ως αποτέλεσμα έντονης εσωτερικής δραστηριότητας.

Οι έλεγχοι κεφαλαίων αυξήθηκαν το 1993 με τη συνέχιση της εισόδου του εσκούδου στο μηχανισμό συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος το 1992. Το 1995, η μεταρρύθμιση της χρηματιστικής αγοράς ολοκληρώθηκε βάζοντας τις πορτογαλικές αγορές κεφαλαίου στα επίπεδα ισοτιμίας παράλληλα με τα διεθνή πρότυπα. Οι αγορές κεφαλαίου αναδιοργανώθηκαν μέσω της φιλελευθεροποίησης και της ένταξης στις διεθνείς αγορές και η χρηματιστηριακή αγορά ανασχηματίστηκε και εκσυγχρονίστηκε.

Ο διογκωμένος δημόσιος επιχειρηματικός τομέας συρρικνώθηκε μέσω ενός τρέχοντος προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων και αξιολογή πρόοδος σημειώθηκε στον περιορισμό απαιτήσεων δανεισμού του δημόσιου τομέα. Οι ιδιωτικοποιήσεις προχώρησαν με ταχείς ρυθμούς ιδιαίτερα από το 1989 και μετά, ύστερα από την προκήρυξη δημοψηφίσματος από τον πρωθυπουργό Anibal Cavaco Silva. Στόχος του ήταν η κοινωνική συναίνεση σε ένα φλέγον ζήτημα, όπως αυτό των ιδιωτικοποιήσεων. Τα αποτελέσματα της προώθησης του συγκεκριμένου μέτρου ήταν άμεσα για την πορτογαλική οικονομία. Πρώτα από όλα, το δημόσιο έλλειμμα υποχώρησε στο 5,4% του ΑΕΠ το 1990 από 6,2% το προηγούμενο έτος, δηλαδή πριν την έναρξη των ιδιωτικοποιήσεων (OECD Observer, 2004). Η συγκεκριμένη πολιτική ακολουθήθηκε και από τις μεταγενέστερες κυβερνήσεις του Jose Durao Barroso και

του Jose Socrates. Παράλληλα, παραχώρησαν τη διοίκηση επιλεγμένων οργανισμών του δημόσιου τομέα (κυρίως νοσοκομείων) σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, κυρίως του ίδιου κλάδου, που ήδη δραστηριοποιούνταν στην εγχώρια αγορά. Στόχος της συγκεκριμένης επιλογής αποτελούσε η μείωση της γραφειοκρατίας και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα (OECD Observer, 2004). Χρειάζεται όμως να σημειωθεί πως τα προβλήματα διαφθοράς δεν έχουν εκλείψει από την πορτογαλική οικονομία. Μάλιστα, είναι συχνά και παρατηρούνται κυρίως στις αναδοχές έργων από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (Bank of Portugal, 2006).

4.2 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΕ

Η διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ξεκίνησε για την Ελλάδα το 1961 με την υπογραφή συμφώνου ελεύθερου εμπορίου και ολοκληρώθηκε με την ένταξή της ως πλήρες μέλος το 1981 (Oltheten et al., 2003).

Η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981 αποτέλεσε σημείο ορόσημο για τη χώρα (Oltheten et al., 2003). Βλέποντας την ένταξή της ως μια ευκαιρία για συμμετοχή σε μια ευρύτερη οικονομική περιοχή, η χώρα απέβλεπε στην ενίσχυση της οικονομίας της και στην ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας της.

Η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ πραγματοποιήθηκε σε μια περίοδο επιδεινούμενης οικονομικής απόδοσης, επηρεασμένη από την παγκόσμια κρίση του 1973 και 1979 αλλά και την έλλειψη σταθερότητας του πολιτικού της συστήματος. Αποτέλεσμα της επταετούς περιόδου δικτατορίας, ήταν η αναζήτηση υλοποίησης μιας πιο λαϊκίστικης πολιτικής η οποία, όμως, τελικά εμπόδισε τις προσπάθειες να αποκατασταθεί η μακροοικονομική σταθερότητα (Oltheten et al., 2003).

Το άμεσο επακόλουθο της ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ είχε πολιτικό και ψυχολογικό χαρακτήρα, καθώς η Ελλάδα είχε πολιτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά που διέφεραν αρκετά από τις υπόλοιπες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Παρόλο που συμμετείχε στην ΕΕ αρκετό διάστημα, η διάρθρωση της οικονομίας της χώρας διέφερε σημαντικά από αυτές των υπολοίπων χωρών με κυριότερη διαφορά του υψηλού μεριδίου του τομέα γεωργίας στην οικονομία (Oltheten et al., 2003). Ενδεικτικά το 1970 η μέση απασχόληση στο γεωργικό τομέα στην Ελλάδα ήταν σημαντικά μεγαλύτερη συγκριτικά με το μέσο όρο της ΕΕ που ήταν 8%, της Ισπανίας 20% ενώ μόνο η Πορτογαλία πλησίαζε το ποσοστό της Ελλάδας με 30% (Tsoukalis, 1981).

Με την ένταξη της στην ΕΟΚ, η Ελλάδα είχε το χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα (68% του ευρωπαϊκού μέσου όρου) μεγαλύτερο μόνο από την Ιρλανδία. Για ένα μακρό χρονικό διάστημα και παρά τα σχετικά υψηλά μεγέθη ρυθμού ανάπτυξης η Ελλάδα συνέχισε να παρουσιάζει υστέρηση στις υποδομές, στην τεχνολογική πρόοδο και την θεσμική εξέλιξη (Oltheten et al., 2003).

Τα αυξημένα ποσοστά δημοσίου χρέους δεν επέτρεψαν τη μείωση των επιτοκίων που θα προσέλκυαν επενδύσεις και θα προωθούσαν την οικονομική δραστηριότητα. Η κυβέρνηση δεν κατάφερε να συρρικνώσει τις δημόσιες δαπάνες και να προχωρήσει σε παρατεταμένες ιδιωτικοποιήσεις. Το πρόγραμμα σύγκλισης του 1991-93 που εισήχθη το 1993 δεν εφαρμόστηκε ποτέ ως αποτέλεσμα της αλλαγής της κυβέρνησης το 1993 (Lolos, 1998).

Όσον αφορά στη πολιτική προώθησης βιομηχανιών δεν παρουσιάστηκαν σημαντικές βελτιώσεις (Lolos, 1998) ενώ οι επιχειρήσεις συνέχισαν να είναι μικρού μεγέθους και περιορισμένης οικονομικής δραστηριότητας. Χαρακτηριστικά, το 1998, το 72%⁴ των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνταν στη χώρα ήταν μικρομεσαίες (ΜΜΕ) και ανέρχονταν σε 620.000. Το 2003, ο αριθμός των ΜΜΕ⁵ αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό ίσο με 4,5% (1998-2003) αποτελώντας το 87,7% επί του συνόλου των επιχειρήσεων. Είναι επίσης σημαντικό ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ΜΜΕ χαρακτηριζόταν πολύ μικρού μεγέθους⁶. Παράλληλα, το μέσο μέγεθος των ελληνικών ΜΜΕ ανερχόταν σε 3 απασχολούμενους ανά επιχείρηση το 1998 ενώ το 2003 μειώθηκε σε 2. Οι ελληνικές ΜΜΕ έχουν το μικρότερο μέσο μέγεθος συγκριτικά με εκείνες που δραστηριοποιούνται στις υπόλοιπες χώρες⁷ της Ε.Ε-15 (Παλάσκας & Τσάμπρα, 2005).

⁴ Σε σύνολο 850.105 επιχειρήσεων (ΕΣΥΕ, Μητρώα Επιχειρήσεων).

⁵ Το 2003, οι ΜΜΕ αριθμούσαν 771.000 σε σύνολο 879.377 επιχειρήσεων.

⁶ Σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, θεωρούνται πολύ μικρές όσες απασχολούν έως 10 εργαζομένους και έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών μικρότερο των €2 εκατομμυρίων. Μικρές ορίζονται οι επιχειρήσεις που απασχολούν λιγότερους από 50 εργαζομένους και έχουν κύκλο εργασιών μικρότερο των €10 εκατομμυρίων. Μεσαίες θεωρούνται όσες επιχειρήσεις απασχολούν λιγότερους από 250 εργαζομένους και έχουν κύκλο εργασιών έως €50 εκατομμύρια. Αυτές που έχουν τζίρο άνω των €50 εκατομμυρίων θεωρούνται μεγάλες. (http://europa.eu/index_el.htm)

	Αριθμός ΜΜΕ (x1000)		Μέσο Μέγεθος ΜΜΕ	
	1998	2003	1998	2003
Ελλάδα	620	771	3	2
Ιρλανδία	85	100	10	10
Ιταλία	3.940	4.490	4	4
Πορτογαλία	690	690	4	5
Ισπανία	2.510	2.680	5	6
Ε.Ε.-15	19.370	18.700	6	7

Πηγή: Observatory of European SMEs, 1999 and Observatory of European SMEs 2003

Το εξωτερικό εμπόριο αυξήθηκε σημαντικά μετά το Σύμφωνο Εμπορίου το 1961 και καθώς η χώρα εφάρμοζε προστατευτική πολιτική της εγχώριας αγοράς (Giannitsis, 1985) η Ελλάδα διαπραγματεύτηκε μια περίοδο προσαρμογής πριν από την πλήρη απελευθέρωση του εμπορίου μέχρι τα τέλη του 1980 (Oltheten et al., 2003).

Η συμμετοχή της χώρας στην Ευρωζώνη προϋπόθετε τήρηση των κριτηρίων σύγκλισης, γεγονός που αποτέλεσε έναυσμα για την βελτίωση των μακροοικονομικών της μεγεθών (Oltheten et al., 2003).

Σημαντικό ρόλο για την προσαρμογή της Ελληνικής οικονομίας έπαιξε η οικονομική βοήθεια από την ΕΕ μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ) στα έτη 1989-1993 με κύριους στόχους μια σειρά ιδιωτικοποιήσεων και την εξυγίανση του φορολογικού συστήματος.

Λαμβάνοντας σημαντική οικονομική βοήθεια από την ΕΕ, η Ελλάδα άρχισε να στοχεύει στην οικονομική και κοινωνική συνοχή με μέτρια αποτελέσματα. Από το 1990 οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις κρίθηκαν απαραίτητες και έτσι η χώρα υιοθέτησε κοινές πολιτικές σε τομείς όπως ο τραπεζικός και χρηματοοικονομικός (Oltheten et al., 2003).

Το πρόγραμμα σταθεροποίησης που αρχικά εφαρμοζόταν δεν κατάφερε να επιτύχει τους στόχους του, καθώς η μείωση των άμεσων φόρων είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση των φορολογικών εσόδων τα οποία θα έπρεπε να αντισταθμιστούν από έμμεσους φόρους που τελικά ενέτειναν τον πληθωρισμό (Lolos, 1998).

Το πρόγραμμα σταθεροποίησης που άρχισε να εφαρμόζει η χώρα μετά το 1990 οδήγησε στην ονομαστική υποτίμηση της δραχμής κατά 15% ενώ συμπεριλάμβανε πάγωμα αυξήσεων ονομαστικών αποδοχών για δύο χρόνια, γεγονός που οδήγησε στη μείωση του πληθωρισμού από 11,2% το 1994 σε 6,9% το 1997. Το πρόγραμμα, παρόλο που δεν είχε θετικά αποτελέσματα στην ανάπτυξη και στην ανεργία, θεωρήθηκε η πρώτη σοβαρή προσπάθεια να τεθεί η επεκτατική πολιτική υπό έλεγχο και να επιτευχθεί βελτίωση της οικονομικής απόδοσης της χώρας (Oltheten et al., 2003).

Μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ το δημόσιο έλλειμμα μειώθηκε από 13% στο 1993 στο 0,8% το 2000 ενώ έγιναν σοβαρές κινήσεις για αύξηση κρατικού εισοδήματος μέσω αυξήσεων των άμεσων φόρων εισοδήματος, γεγονός που οδήγησε στην μείωση των δημοσίων δαπανών (Oltheten et al., 2003).

Μετά το 1993, το Πρόγραμμα Σύγκλισης που ακολουθήθηκε είχε φιλόδοξους στόχους ώστε η χώρα να καταφέρει να πληρώσει τους όρους του Μάαστριχτ που θα έφερνε την Ελλάδα ένα βήμα πιο κοντά στην οικονομική ένωση με την Ευρώπη. Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, η Ελλάδα επεδίωξε την επαναξιολόγηση των βιομηχανικών και διαρθρωτικών πολιτικών ώστε να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα της χώρας και την αναδιάρθρωση του ρόλου του δημοσίου τομέα (Lolos, 1998).

Για την επίτευξη των στόχων αυτών, η Ελλάδα ακολούθησε μακροοικονομικές και μικροοικονομικές ρυθμίσεις και αναδιαρθρώσεις με άμεσο αποτέλεσμα τη στροφή της οικονομίας προς ανοικτές αγορές καθώς και έντονες ιδιωτικοποιήσεις.

Μετά από κάποιο διάστημα, ο στόχος για μείωση του πληθωρισμού επιτεύχθηκε ενώ παράλληλα η εμπιστοσύνη του ιδιωτικού τομέα προς την αγορά που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει επενδύσεις, άρχισε να αποκαθίσταται. Ο πληθωρισμός έπεσε σημαντικά σε μονοψήφιο νούμερο μέχρι το 1996 ενώ παράλληλα τόσο τα επιτόκια όσο και το δημόσιο χρέος μειώθηκαν (το δημόσιο χρέος έπεσε από 10,3% του ΑΕΠ το 1994 στο 4,2% το 1997).

Το ενδιαφέρον και η εμπιστοσύνη του ιδιωτικού τομέα για επενδύσεις άρχισε να αποκαθίσταται ενώ τα Ευρωπαϊκά κονδύλια συνέβαλαν σημαντικά στην αποδοχή και επιτυχία των πολιτικών που εφαρμόζονταν στη χώρα (Lolos, 1998).

Όμως, αν και αποτέλεσμα της ένταξης των χωρών στην ΕΕ ήταν να πραγματοποιούνται σημαντικά ποσά επενδύσεων από το εξωτερικό, η Ελλάδα δεν κατάφερε να προσελκύσει ξένους επενδυτές (Georgopoulos και Preusse, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

5.1 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΛΛΑΔΑ-ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

Για την επίτευξη των στόχων τους για οικονομική ανάπτυξη Ελλάδα και Πορτογαλία στόχευσαν σε ανάλογους προσανατολισμούς αλλά η οικονομική τους απόδοση διέφερε σημαντικά. Όπως δείχνουν σχετικές αναλύσεις, η Πορτογαλία αποτελεί ένα αξιόλογο παράδειγμα επιτυχούς οικονομικής μεταρρύθμισης και διαρθρωτικών προσαρμογών όπως αυτό αντικατοπτρίζεται από την εντυπωσιακή της οικονομική εξέλιξη.

Αντιθέτως, η Ελλάδα παρουσίασε σημαντικές καθυστερήσεις στα μέτρα σταθεροποίησης και διαρθρωτικών προσαρμογών ενώ οι εφαρμοζόμενες οικονομικές πολιτικές στην Ελλάδα από το 1980 και μέχρι τα πρώτα έτη της δεκαετίας του '90 ήταν ανεπιτυχείς γεγονός που οδήγησε στη σύγκλιση με την ΕΕ με εξαιρετικά βραδείς ρυθμούς, μη επιτρέποντας έτσι τη χώρα να μπει στη ζώνη του Ευρώ νωρίτερα από το 1999. Με εξαίρεση τα μέτρα σταθεροποίησης του 1986-87, τα οποία ξεκίνησαν αλλά εγκαταλείφθηκαν σύντομα, μόνο μετά το 1990 άρχισαν να γίνονται σοβαρές κινήσεις σταθεροποίησης με ένα σχετικό βαθμό επιτυχίας (Lolos, 1998).

Η δεκαετία του '80, στην Ελλάδα, χαρακτηρίστηκε από μια γενικότερη οικονομική κρίση η οποία ήταν η αιτία συνεχών μακροοικονομικών ανισορροπιών και η οποία συνέτεινε στο να υπάρχει μειωμένη διεθνής ανταγωνιστικότητα και κατ' επέκταση ελλιπής αποτελεσματικότητα των πολιτικών προώθησης της βιομηχανίας.

Μετά από μια δεκαετία αστάθειας και έλλειψης αποτελεσματικότητας των μέτρων σταθεροποίησης η πολιτική της Ελλάδας άρχισε να στρέφεται προς την προώθηση των ιδιωτικών επενδύσεων, την οικονομική ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και τον εκμοντερνισμό των δημοσίων επιχειρήσεων γεγονός που άρχισε να ενισχύει την μακροοικονομική της ισορροπία.

Αντίθετα, στην Πορτογαλία η αναδιάρθρωση της οικονομίας ξεκίνησε αρκετά νωρίτερα καθώς η οικονομική κρίση που παρατηρούνταν στη χώρα κατά το '80 αντιμετωπίστηκε με επιτυχία εφαρμόζοντας μια πιο τεχνοκρατική και μη λαϊκιστική πολιτική. Για την

Πορτογαλία, η οικονομική κρίση αποτέλεσε το εφελτήριο για την οικονομική της μεταρρύθμιση.

Η Πορτογαλία διέκρινε πολύ σύντομα τη μεγάλη ευκαιρία του Ευρωπαϊκού προσανατολισμού για βελτίωση της οικονομικής της απόδοσης και γι' αυτό και οι επιλογές των πολιτικών που εφάρμοσε ήταν σε συμφωνία με την Ευρωπαϊκή προοπτική.

Από το 1986, όταν η Πορτογαλία εντάθηκε στην ΕΕ και έχοντας ήδη ξεκινήσει να εφαρμόζει μέτρα σταθεροποίησης, είχε σαν στόχο την επίτευξη της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τελικά την συμμετοχή της στην Ενιαία Νομισματική Αγορά το 1993. Αρκετά έγκαιρα, η Πορτογαλία εφάρμοσε με αποτελεσματικότητα και πειθαρχία μέτρα διαρθρωτικών αλλαγών, αποκρατικοποίησης και απελευθέρωσης των αγορών (Lolos, 1998).

Η Ελλάδα όμως, έχοντας υπογράψει Σύμφωνο Συνεργασίας (EEC Association Agreement) από το 1962 και Σύμφωνο Ένταξης το 1981, μόλις στα τέλη της δεκαετίας του '80 άρχισε να αναγνωρίζει την ανάγκη της Ευρωπαϊκής προοπτικής και να εφαρμόζει πολιτικές ανάπτυξης και βελτίωσης της εισοδηματικής κατανομής και κοινωνικής συνοχής παρά το γεγονός ότι εξακολουθούσαν να υπάρχουν μακροοικονομικές ανωμαλίες σε ιδιαίτερα έντονο βαθμό.

Αντί να λειτουργεί με γνώμονα την πλήρη συμμετοχή της στην ΟΝΕ και να διασφαλίσει έτσι μια αξιόπιστη νομισματική πολιτική που θα οδηγούσε στη μείωση του πληθωρισμού, η Ελλάδα συνέχισε να εφαρμόζει επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, ενώ προσπάθειες για την σταθεροποίηση της οικονομίας διαρκούσαν ελάχιστα και διακόπτονταν από έντονες πολιτικές προτεραιότητες, όπως οι εκλογές (Oltheten et al., 2003). Το αποτέλεσμα ήταν οι πολιτικές που εφαρμόζονταν την περίοδο εκείνη να αποκλίνουν σημαντικά από το Ευρωπαϊκό πρότυπο.

Μόλις τη δεκαετία του '90 άρχισε η χώρα, να στοχεύει στην Ευρωπαϊκή σύγκλιση και την πλήρη συμμετοχή της στην Ενιαία Νομισματική Ένωση. Ήταν τότε που άρχισε να αναγνωρίζεται η ανάγκη για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στη διεθνή αγορά, για εφαρμογή πολιτικών απελευθέρωσης των αγορών και για επίτευξη διαρθρωτικών αλλαγών και για την οποία ακόμα, όμως, δεν υπήρχε ξεκάθαρη εντολή.

Ακολουθώντας το σχέδιο που εφαρμόστηκε στην Πορτογαλία σχετικά με τη προώθηση της βιομηχανίας, η Ελλάδα σχεδίασε το 1992 ένα πενταετές πλάνο για την βιομηχανική προσαρμογή με την Ευρωπαϊκή περιφέρεια, χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ, το οποίο παρόλα αυτά δεν εφαρμόστηκε ποτέ, με αποτέλεσμα περαιτέρω καθυστερήσεις στην οικονομική ανάπτυξη και πρόοδο.

Επιπροσθέτως, την δεκαετία του '80, υπήρχε μια έντονη αντί-ευρωπαϊκή ατμόσφαιρα στην Ελλάδα και πολύς κόσμος αντιλαμβανόταν την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως απειλή για την εθνική κυριαρχία και κάθε είδους ενέργειες που σχετίζονταν με την ΕΕ αντιμετωπίζονταν με σκεπτικισμό και καχυποψία.

Αντιθέτως ένας πολύ μεγάλος αριθμός Πορτογάλων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων έβλεπαν την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση σαν ένα ασφαλή τρόπο να βελτιώσει η χώρα την ανταγωνιστικότητα της και να ενισχύσει τη θέση της στην Ευρωπαϊκή αγορά.

Ενώ οι πολιτικές που εφαρμόζονταν στη Πορτογαλία γίνονταν κατά κύριο λόγο αποδεκτές από τους περισσότερους παράγοντες, αντιθέτως στην Ελλάδα υπήρχαν έντονες και συνεχείς αντιπαραθέσεις ως προς τη στρατηγική προς την Ευρωπαϊκή σύγκλιση από πολιτικούς παράγοντες, σωματεία εργαζομένων και ισχυρών οικονομικών ομάδων.

Συχνά, η εφαρμογή των μέτρων σταθεροποίησης, δεν έβρισκαν σύμφωνα πολλά σωματεία εργαζομένων που διεκδικούσαν λιγότερο αυστηρές πολιτικές. Η χώρα οδηγήθηκε, έτσι, σε παρατεταμένες απεργίες ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις, τις φορολογικές μεταρρυθμίσεις, στις μεταρρυθμίσεις του κοινωνικού συστήματος και στην απελευθέρωση της αγοράς. Σε συνδυασμό με τη διεθνή οικονομική ύφεση η Ελλάδα βρέθηκε σε μια κατάσταση η οποία δεν της επέτρεπε να εφαρμόσει μέτρα για την αποκατάσταση της οικονομίας της (Lolos, 1998).

Στην Πορτογαλία οι πιθανές αντιπαραθέσεις αντιμετωπίζονταν με κοινωνικό διάλογο ενώ αντίθετα στην Ελλάδα οποιαδήποτε τέτοια μορφή αντιμετώπισης σημαντικών πολιτικών κρίσεων και αποφάσεων ήταν ελλιπής, γεγονός που συνέβαλε στην ενίσχυση της καχυποψίας και έλλειψης εμπιστοσύνης στα μέτρα που λαμβάνονταν, κυρίως όσον αφορά τις εργασιακές πολιτικές. Η δύναμη συγκεκριμένων ισχυρών παραγόντων επιδρούσε και

προσδιόριζε την εφαρμογή των πολιτικών που θα εφαρμόζονταν και που ήταν, συχνά, σε αντίθεση με άλλες κοινωνικές ομάδες.

Όπως υπογραμμίζεται στην μελέτη των Doyle and Leary (1999), η παραγωγικότητα των επιχειρήσεων, δημοσίων και ιδιωτικών, επηρεάζει άμεσα τις διαρθρωτικές αλλαγές και κατ' επέκταση την επίτευξη της σύγκλισης με την ΕΕ. Όμως μια γενικότερη τάση γραφειοκρατικής ανεπάρκειας και έλλειψης επαρκούς και αποδοτικής δημόσιας διοίκησης που αφορούσαν στην εφαρμογή αλλαγών για την βελτίωση της παραγωγής, επιβράδυναν σημαντικά τις διαρθρωτικές προσαρμογές που ήταν απαραίτητες στην Ελλάδα για την επίτευξη του στόχου της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Καθώς διαφόρων μορφών εξωτερική βοήθεια, η οποία μπορούσε να συμβάλει στο μετριασμό του βραχυπρόθεσμου κόστους που προκαλείται από την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων και μέτρων σταθεροποίησης, παρείχε το απαραίτητο κεφάλαιο για την οικονομική αναδιάρθρωση και διευκόλυνση εφαρμογής προγραμμάτων προσαρμογής, η Πορτογαλία, σε αντίθεση με την Ελλάδα, έκανε πιο αποτελεσματική χρήση της Ευρωπαϊκής βοήθειας. Οι οικονομικές ενισχύσεις συνετέλεσαν στην επιτάχυνση της αναδιάρθρωσης και συγκεκριμένα της βιομηχανικής αναπροσαρμογής, καθώς παρείχαν κεφάλαιο απαραίτητο για τις ιδιωτικοποιήσεις και δυνατότητας δημιουργίας εύκαμπτης εργασιακής πολιτικής.

Τα κοινοτικά κονδύλια χρησιμοποιήθηκαν επιτυχώς και αποδοτικά βοηθώντας έτσι στην επιτυχή εφαρμογή των σχεδιαζόμενων μεταρρυθμίσεων.

Αντιθέτως, στην Ελλάδα, η ελλιπής απορρόφηση κονδυλίων της ΕΕ δεν βοήθησε τη χώρα να μειώσει το χάσμα μεταξύ του ΑΕΠ της και του Ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Εντούτοις, στην Ελλάδα, η εισροή κοινοτικών κονδυλίων συνέβαλε στον να γίνει σιγά σιγά αποδεκτός ο Ευρωπαϊκός προσανατολισμός και να αντιμετωπιστεί με λιγότερο σκεπτικισμό η ανάγκη εφαρμογής μέτρων σταθεροποίησης.

Επιπλέον, σημαντικοί παράγοντες που προσδιόρισαν την επιτυχή εφαρμογή των μέτρων σταθεροποίησης, ήταν οι διεθνείς παράγοντες και διεθνείς τάσεις, οι οποίες σε ένα πιο μακροπρόθεσμο διάστημα άσκησαν πιέσεις στην κάθε χώρα για άμεση δραστηριοποίηση. Οι

δύο χώρες όμως, εξέλαβαν και αντιμετώπισαν διαφορετικά αυτές τις πιέσεις και τελικά πέτυχαν την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση με διαφορετικές ταχύτητες και σε διαφορετικό βαθμό.

5.2 ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Η Πορτογαλία εκμεταλλεύθηκε την ευκαιρία που παρουσιάστηκε κατά την ένταξή της στην ΕΕ για να αναλάβει τις ζωτικής σημασίας διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό να βελτιώσει τη λειτουργία των αγορών της και να μειώσει τις μακροοικονομικές της ανωμαλίες. Η ολοκλήρωση της ΕΕ αποτέλεσε μια μοναδική ευκαιρία να απαλλαχτεί από μερικά από τα σημαντικά διαρθρωτικά της προβλήματα, με στόχο τη βελτίωση της μακροπρόθεσμης μακροοικονομικής απόδοσης.

Η στρατηγική σύγκλισης που ακολούθησε ήταν εντυπωσιακά αποτελεσματική στη δημιουργία ενός σταθερού περιβάλλοντος, βάζοντας την οικονομία της σε συμφωνία με τους όρους για τη συμμετοχή στην τελευταία φάση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Οι συνεχείς διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ήταν ουσιαστικές για μια ανανεωμένη και σταθερή εισοδηματική σύγκλιση με το υπόλοιπο της Ευρώπης.

Πιο συγκεκριμένα, η Πορτογαλική οικονομική στρατηγική που εφαρμόστηκε από το 1985 και μετά αποτελούνταν από μια σειρά ρυθμίσεων. Αρχικά το πρόγραμμα αφορούσε διαρθρωτικές ρυθμίσεις σχετικά με το ξένο έλλειμμα και την ανεργία. Καθώς η Πορτογαλική οικονομία αντιμετώπιζε σημαντικά μακροοικονομικά προβλήματα (υψηλό δημόσιο έλλειμμα, μη ευνοϊκό ισοζύγιο πληρωμών και ανεργία) βασικός στόχος της χώρας ήταν η προώθηση οικονομικής και εργασιακής ανάπτυξης ώστε να εξομοιωθεί το βιοτικό επίπεδο της χώρας με αυτό της ΕΕ (Lolos, 1998).

Επιπλέον, μεγάλος στόχος της Πορτογαλίας ήταν να αναπτύξει τις σχετικά υποβαθμισμένες οικονομικές αγορές και να υιοθετηθούν λειτουργικές διαδικασίες για τη νομισματική πολιτική βασισμένες στην αγορά ενώ μεγάλο βάρος, δόθηκε στην αναβάθμιση του ενεργειακού τομέα και της γεωργίας.

Ουσιαστικά, το πορτογαλικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης βασίστηκε σε επτά άξονες: (α) τις ιδιωτικοποιήσεις κρατικών επιχειρήσεων, (β) το άνοιγμα των αγορών (ενέργειας, τηλεπικοινωνιών, μεταφορών) που ελέγχονταν από κρατικά μονοπώλια, (γ) τη μεταρρύθμιση του εργασιακού νόμου, (δ) τη φορολογική μεταρρύθμιση, (ε) το πλαίσιο προσέλκυσης των

Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (ΞΑΕ), (στ) την προσπάθεια αναβάθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος και (ζ) τη νομισματική προσαρμογή στις απαιτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι ιδιωτικοποιήσεις και το άνοιγμα των αγορών στόχευαν αφενός στον εξορθολογισμό της λειτουργίας της αγοράς με την υιοθέτηση προτύπων ελεύθερου ανταγωνισμού και αφετέρου στην εισροή κεφαλαίων στα δημόσια ταμεία και κατ' επέκταση στη μείωση του δημόσιου ελλείμματος. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, οι ιδιωτικοποιήσεις εφαρμόστηκαν από το 1989, ύστερα από δημοψήφισμα. Το συγκεκριμένο μέτρο έχει βοηθήσει ιδιαίτερα την πορτογαλική οικονομία καθώς το 1997 οι εισπράξεις από τις ιδιωτικοποιήσεις ανήλθαν στα \$2,9 δισεκατομμύρια από \$0,5 δισεκατομμύρια το 1989 καλύπτοντας το 2,9% του δημόσιου χρέους (1997) από 0,8% το έτος έναρξης του μέτρου. Παράλληλα, οι ιδιωτικοποιήσεις ενίσχυσαν την παραγωγικότητα της εργασίας η οποία βέβαια παραμένει στα χαμηλότερα επίπεδα, σαφώς όμως ενισχυμένη συγκριτικά με τα έτη πριν το 1989, μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.-15 (OECD Observer, 2004).

Πίνακας 5.1 Εισπράξεις ιδιωτικοποιήσεων

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Συνολικές εισπράξεις	78.9	169.6	173.0	313.5	80.4	188.1	363.5	464.4	500.0
σε δισεκατομμύρια Δολάρια ΗΠΑ	0.5	1.2	1.2	2.3	0.5	1.1	2.4	3.0	2.9
Κρατικές εισπράξεις	57.1	30.7	108.8	221.0	66.5	93.8	133.3	381.1	410.0
Εξαγορά χρέους	44.8	71.7	73.0	199.9	51.3	30.0	122.8	292.0	328.0
σαν % του ΑΕΠ	0.5	0.7	0.7	1.6	0.4	0.2	0.8	1.8	1.9
σαν % του δημόσιου χρέους	0.8	1.1	1.0	2.6	0.6	0.3	1.2	2.7	2.9

Πηγή: Υπουργείο οικονομικών, GAFEEP - ετήσια, διάφορα ζητήματα Relatorio

Η μεταρρύθμιση της εργασιακής νομοθεσίας έγινε σε δύο φάσεις. Η πρώτη ψηφίστηκε το 1996 και η δεύτερη στα τέλη του 2003 στοχεύοντας και οι δύο στη μεγαλύτερη ευελιξία της αγοράς εργασίας. Αφορούσαν κυρίως θέματα διαμόρφωσης μισθών, συμβάσεων εργασίας, μετακίνησης εργαζομένων, εντός και εκτός της χώρας, ανάλογα με τις ανάγκες της επιχείρησης που εργάζονται. Η πρώτη εργασιακή νομοθεσία (1996) θεωρήθηκε ηπιότερη συγκριτικά με τη δεύτερη (2003) η οποία ψηφίστηκε σε περίοδο οικονομικής ύφεσης της χώρας (από το 2002 και έπειτα) (Bank of Portugal, 2006).

Σύμφωνα με την ισχύουσα εργασιακή νομοθεσία, ο τελικός μισθός των εργαζομένων είναι συνάρτηση της παραγωγικότητάς τους. Επίσης, υιοθετείται το μέτρο σύναψης συμβολαίων περιορισμένου χρόνου (συνήθως εξαετούς διάρκειας) μεταξύ των επιχειρήσεων, τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα, και των εργαζομένων. Χαρακτηριστικά, το 2004,

περισσότερο από το 20% των απασχολούμενων στη δημόσια διοίκηση εργάζονταν με σύμβαση περιορισμένου χρόνου. Το Υπουργείο Εργασίας της Πορτογαλίας αναλαμβάνει με το νέο θεσμικό πλαίσιο ενεργό ρόλο στις συλλογικές διαπραγματεύσεις σε περίπτωση που καθίσταται ανέφικτη η συμφωνία μεταξύ συνδικαλιστικών φορέων και επιχειρηματιών. Παράλληλα, χαρακτηρίζεται παράνομη κάθε απεργία που αφορά θέματα τα οποία έχουν ήδη επιλυθεί μέσω των συλλογικών διαπραγματεύσεων (Bover et al; 2000, European Commission; 2004). Χρειάζεται βέβαια να σημειωθεί πως οι συνδικαλιστικές οργανώσεις στην Πορτογαλία είναι αδύναμες, συγκριτικά με εκείνες στην Ελλάδα. Δεν υπάρχει συνεργασία μεταξύ ενώ απουσιάζει ένα κεντρικό συντονιστικό όργανο, στο πρότυπο της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (Addison & Teixeira, 1999).

Ακόμη, στο πλαίσιο της δεύτερης εργασιακής μεταρρύθμισης (2003), αποφασίστηκε μηδενική αύξηση στους μισθούς που υπερβαίνουν τα €1000 μηνιαίως, καθώς και αύξηση χαμηλότερη του πληθωρισμού στο βασικό μισθό (€405) (OECD, 2003).

Η φορολογική μεταρρύθμιση της περιόδου 1986-1989 συνέβαλε σημαντικά στη ομαλοποίηση της πορτογαλικής οικονομίας βάζοντας τέλος σε μια πολυετή οικονομική αστάθεια και αβεβαιότητα (OECD Observer, 2004). Χαρακτηριστικά, από το 1975, το θεσμικό πλαίσιο της χώρας σχετικά με φορολογικά θέματα είχε τροποποιηθεί πέντε φορές (Bover et al; 2000) με αποτέλεσμα την αδυναμία κατάρτισης αξιόπιστου φορολογικού πλάνου, από την πλευρά των επιχειρήσεων και μεσοπρόθεσμου σχεδιασμού της παραγωγής. Συγκεκριμένα, το 1987, η φορολογία των εταιρικών κερδών καθορίστηκε στο 36,5% από 42% το 1982. Ιδιαίτερα σημαντικό μέτρο για την ενίσχυση της ιδιωτικής επένδυσης αποτέλεσε η πλήρης απαλλαγή από τη φορολόγηση των κερδών των επιχειρήσεων στην περίπτωση που επενδύονταν⁸ εντός της χώρας (Bank of Portugal, 2001).

Η πολιτική της πορτογαλικής κυβέρνησης για την προσέλκυση ΞΑΕ στην οικονομία της στηρίχθηκε κυρίως στην προσφορά κινήτρων για τη διεθνοποίηση των τοπικών επιχειρήσεων που ήδη κατείχαν σημαντικά πλεονεκτήματα, αλλά δραστηριοποιούνταν σε κλάδους όπου τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, σε διεθνές επίπεδο, ήταν αδύναμα. Επίσης, έγινε προσπάθεια κατεύθυνσης των ΞΑΕ σε βιομηχανίες όπου οι εγχώριες επιχειρήσεις αδυνατούσαν να εκμεταλλευτούν τα υφιστάμενα τοπικά πλεονεκτήματα. Χρειάζεται βέβαια να σημειωθεί πως η προσέλκυση ΞΑΕ θα ήταν περιορισμένη εάν δεν

⁸ Εάν η επένδυση αφορούσε ακίνητα περιουσιακά στοιχεία, προϋπόθεση για την απαλλαγή φορολόγησης ήταν η παραμονή τους στην κατοχή της επιχείρησης τουλάχιστον για 2 χρόνια.

είχαν πρωτίστως υιοθετηθεί και υλοποιηθεί κατάλληλες διαρθρωτικές αλλαγές (φορολογική και εργασιακή μεταρρύθμιση, ιδιωτικοποιήσεις, κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο για την υποδοχή ΞΑΕ) (Παλάσκας et al; 2004).

Σημαντική προσπάθεια έγινε επίσης για την αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας και τη θέσπιση της υποχρεωτικής παρακολούθησης πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Πορτογαλία ήταν ο αναλφαριθμητισμός και η έλλειψη επιστημονικού προσωπικού. Παρά τη σημαντική αύξηση των κρατικών κονδυλίων για την παιδεία (από 2% το 1980 σε 7% το 2000) και την ουσιαστική αναβάθμιση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (αυξήθηκαν σημαντικά οι επιχορηγήσεις, δημιουργήθηκαν ιδιωτικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα υπό την εποπτεία του κράτους, υιοθετήθηκαν κριτήρια αξιολόγησης των ιδρυμάτων και του επιστημονικού προσωπικού τους), το 2001, μόλις ένας στους πέντε Πορτογάλους ηλικίας 25 έως 64 ετών είχε ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ ο μέσος όρος στις χώρες της Ε.Ε.-15 ήταν τρεις στους πέντε. Περιορίζοντας την ηλικιακή ομάδα, εξετάζοντας άτομα ηλικίας από 25 έως 34 ετών, το ποσοστό εκείνων που έχει ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ανέρχεται στο 33% (1/3). Μάλιστα, περισσότερα από τα 2/3 του πληθυσμού έχει παρακολουθήσει μόνο πρωτοβάθμια εκπαίδευση και μόνο το 9% ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (2001) (OECD Observer, 2004). Σύμφωνα με τους J. Cornwall και W. Cornwall (1994), η κατάρτιση (επιστημονική και τεχνική) των πολιτών μιας χώρας αποτελεί μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την οικονομική της ανάπτυξη.

Με αυτό τον τρόπο, η Πορτογαλία προετοίμασε την οικονομία και τα όργανα της στις προκλήσεις μιας σφαιρικής οικονομίας στον επόμενο αιώνα.

Τις ιδιωτικοποιήσεις και την απελευθέρωση της αγοράς ακολούθησε η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ιδιωτικών εταιρειών με τελικό αποτέλεσμα την βελτίωση της παραγωγικότητας. Ξένες επενδύσεις άρχισαν να εισέρχονται στη χώρα (κυρίως στους τομείς λιανικού εμπορίου, τουρισμού, κατασκευών, τραπεζών και ασφαλειών) καθώς η οικονομική αναδιάρθρωση οδήγησε σε υψηλές κερδοφορίες, η απλοποίηση των διαδικασιών, η μεγαλύτερη ευκολία στην πρόσβαση πρωτοβουλιών (ίδια με αυτή των εγχώριων επενδυτών) είχαν ως άμεσο αποτέλεσμα την διάδοση καινοτομιών προϊόντων και διαδικασιών (Lolos, 1998).

Οι θεσμικές αλλαγές ενίσχυσαν την αυτονομία της Κεντρικής Τράπεζας με την αποκοπή της αυτόματης πρόσβασης της κυβέρνησης στις πιστώσεις της τράπεζας της Πορτογαλίας (Banco de Portugal) και την προσάρμοσαν στις απαιτήσεις της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο, η Πορτογαλία κινήθηκε από μια ιδιαίτερα ελεγχόμενη χρηματιστική αγορά προς την οικονομική φιλελευθεροποίηση.

Το 1990 και το 1991, ο άμεσος νομισματικός έλεγχος που κρίθηκε ατελέσφορος, εγκαταλείφθηκε. Ο άμεσος έλεγχος έδωσε τόπο στον έμμεσο μηχανισμό, τα επιτόκια απελευθερώθηκαν και η νομισματική πολιτική προσανατολίστηκε προς τη σταθερότητα συναλλαγματικής ισοτιμίας. Η κυβέρνηση απέβαλε τη «υπονοούμενη» φορολογία ενώ κινήθηκε προς την υιοθέτηση επιτοκίων καθοριζόμενων από την αγορά γεγονός που βοήθησε να βελτιωθεί η αποδοτικότητα στις αγορές κεφαλαίων.

Μετά την εφαρμογή των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ), από το 1989 έως το 1999 η Πορτογαλία εκμεταλλεύτηκε πλήρως τα οφέλη που προσέφεραν τα χρηματοδοτικά προγράμματα και σύμφωνα με Ευρωπαϊκές πηγές, τόσο από άποψη απορρόφησης κεφαλαίων όσο και από άποψη προόδου εργασιών μετρούμενης με δείκτες όπως δημιουργία θέσεων εργασίας, ανάπτυξης υποδομών κλπ. υπήρξε υποδειγματικά επιτυχής. Δίκαια θεωρήθηκε η χώρα η οποία έκανε πραγματοποιήσει άριστη χρήση των Ευρωπαϊκών Κονδυλίων (Καθημερινή, 2006) και έκανε την καλύτερη και πιο αποδοτική χρήση αυτών (Lolos, 1998).

Διάφορα άλλα προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης για την ανάπτυξη της βιομηχανίας, της γεωργίας, της εισαγωγής της τεχνολογίας, της παραγωγικής επένδυσης και της διάδοσης της ποιότητας προϊόντων εφαρμόστηκαν και επέφεραν σημαντική βελτίωση στην βιομηχανική απόδοση της χώρας, όπως ενδεικτικά φαίνεται από τη βελτίωση της απόδοσης εξαγωγών (Lolos, 1998).

Η συμμετοχή στην ΟΝΕ, παρείχε μια νέα ώθηση για μια ανανεωμένη οικονομική διαδικασία και παρείχε μια υγιή βάση για την Πορτογαλία για να προχωρήσει σταθερά στη νέα χιλιετία.

Η υιοθέτηση της σταθερότητας συναλλαγματικής ισοτιμίας ως ενδιάμεσο στόχο της νομισματικής πολιτικής, με τη συμμετοχή του εσκούδου στο μηχανισμό συναλλαγματικής ισοτιμίας Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) του ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος (ΕΜΣ) συνέβαλε επίσης στον αποπληθωρισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ

Επιχειρώντας τη σύγκριση των οικονομιών των δύο χωρών (Ελλάδας και Πορτογαλίας) αναλύονται δείκτες ανταγωνιστικότητας (Competitiveness Index), οικονομικής ελευθερίας (Index of Economic Freedom) και αντιλαμβανόμενης διαφθοράς (Corruption Perceptions Index). Οι οργανισμοί που τους καταρτίζουν (World Economic Forum, Wall Street Journal, Heritage Foundation, Transparency International Organization, σε συνεργασία με διακεκριμένα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα) επιχειρούν να ποσοτικοποιήσουν ένα ευρύ φάσμα παραμέτρων οι οποίες αποτελούν εκφάνσεις της ανταγωνιστικότητας. Επιθυμητός στόχος κατά την επιλογή των παραμέτρων που συμπεριλαμβάνονται στους δείκτες είναι η έκφραση της πολυεπίπεδης και πολυδιάστατης έννοιας του συγκριτικού πλεονεκτήματος μιας χώρας. Οι συγκεκριμένοι δείκτες αποτελούν ένδειξη της εξέλιξης του οικονομικού κλίματος, της ανταγωνιστικότητας, του βαθμού ελκυστικότητας στις επενδύσεις μιας χώρας σε σύγκριση με άλλες, της πολιτικής βούλησης για την υλοποίηση διαρθρωτικών αλλαγών, της ετοιμότητας της κοινωνίας για την εφαρμογή τους.

Πίνακας 7 Δείκτης Ανταγωνιστικότητας

Χώρες	Κατάταξη στο σύνολο 131 χωρών							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Πορτογαλία	25	25	23	23	24	22	34	40
Ελλάδα	36	36	38	37	37	46	47	65

Πηγή: World Economic Forum (Global Competitiveness Report)

Σύμφωνα με το Δείκτη Ανταγωνιστικότητας, η Πορτογαλία βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από την Ελλάδα κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2007. Παρόλα αυτά, η ανταγωνιστικότητα και των δύο χωρών υποχωρεί καθώς η Πορτογαλία κατείχε την 25^η θέση το 2000 σε ένα σύνολο 131 χωρών ενώ το 2007 την 40^η. Αντίστοιχα, η Ελλάδα καταλάμβανε την 36^η θέση το 2000 ενώ το 2007 βρισκόταν στην 65^η. Σημαντικότερη υποχώρηση για την Πορτογαλία και την Ελλάδα παρατηρείται τη διετία 2006-2007 και 2005-2007 αντίστοιχα. Μια από τις κυριότερες παραμέτρους του συγκεκριμένου δείκτη αποτελεί το επιχειρηματικό περιβάλλον (υποδείκτης). Σύμφωνα με το συγκεκριμένο υποδείκτη, η Πορτογαλία κατατάσσεται στην 30^η θέση και η Ελλάδα στην 53^η το 2007.

Συγκριτικά πλεονεκτήματα της πορτογαλικής οικονομίας θεωρούνται ο περιορισμένος χρόνος για την ίδρυση μιας επιχείρησης (8^η θέση), η ποιότητα των υποδομών (οδικά δίκτυα, αεροδρόμια, τηλεφωνικό δίκτυο) (25^η θέση), η ευκολία πρόσβασης στον τραπεζικό δανεισμό (22^η θέση), το θεσμικό πλαίσιο που θωρακίζει τις επενδύσεις (25^η θέση), καθώς και η δυνατότητα και το ενδιαφέρον για την υιοθέτηση καινοτόμων λύσεων στην παραγωγική διαδικασία (32^η θέση). Τα σημαντικότερα μειονεκτήματα της χώρας συνοψίζονται στο υψηλό δημόσιο έλλειμμα (105^η θέση), στην αποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος (83^η θέση), στην υψηλή φορολόγηση των επιχειρήσεων (67^η θέση), στη χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας (70^η θέση) και στην περιορισμένη συνεργασία εργοδοτικών και συνδικαλιστικών φορέων.

Η ελληνική οικονομία, στο πλαίσιο του Δείκτη Ανταγωνιστικότητας, διακρίνεται για τις υποδομές της (45^η θέση), ιδιαίτερα την ποιότητα και τον αριθμό των αεροδρομίων (35^η θέση), την υψηλή διαθεσιμότητα επιστημονικού και τεχνικού προσωπικού (17^η θέση), καθώς και για την αποτελεσματικότητα του θεσμικού πλαισίου σχετικά με την πάταξη των μονοπωλιακών στρεβλώσεων (40^η θέση). Ταυτόχρονα, υφίσταται πλειάδα παραμέτρων-αντικινήτρων για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στη χώρα. Σημαντικότερα προβλήματα κρίνονται η γραφειοκρατία (115^η θέση), ο απαιτούμενος χρόνος για την ίδρυση μιας επιχείρησης (78^η θέση), η υψηλή φορολογία των επιχειρήσεων (100^η θέση), η περιορισμένη συνεργασία εργοδοτικών και συνδικαλιστικών φορέων (104^η θέση), το χαλαρό θεσμικό πλαίσιο σχετικά με την προστασία των επενδύσεων (113^η θέση), το δημόσιο έλλειμμα (117^η θέση), η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος (83^η θέση) και η αδιαφάνεια των διαγωνισμών ανάθεσης δημόσιων έργων (73^η θέση).

Πίνακας 8 Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας⁹

Χώρες	Βαθμολογία				Κατάταξη
	2003	2004	2005	2006	2006
Πορτογαλία	2,40	2,43	2,44	2,29	30
Ελλάδα	2,79	2,85	2,80	2,80	57

Πηγή: The Wall Street Journal, Heritage Foundation

* Στο σύνολο 157 χωρών

⁹ Ο συγκεκριμένος Δείκτης βαθμολογεί την επίδοση των χωρών με βάση δεδομένα που συλλέγει από την Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και το Economist Intelligence Unit, αναφορικά με 10 ενότητες: 1) Επιχειρηματική Ελευθερία, 2) Ελευθερία στο Εμπόριο, 3) Νομισματική Ελευθερία, 4) Ελευθερία του Δημοσίου, 5) Δικαιώματα Ιδιοκτησίας, 6) Ελευθερία Επενδύσεων, 7) Ελευθερία από τη διαφθορά, 8) Ελευθερία Μετακίνησης Εργασίας, 9) Χρηματοοικονομική Ελευθερία, 10) Δημοσιονομική Ελευθερία.

Ποσοτικοποιώντας την οικονομική ελευθερία παρατηρείται πως η βαθμολογία της Ελλάδας είναι υψηλότερη εκείνης της Πορτογαλίας την τετραετία 2003-2006. Συνεπώς, η ελληνική οικονομία κρίνεται λιγότερο ελεύθερη στην εξασφάλιση και την προστασία της ιδιοκτησίας, της ελεύθερης μετακίνησης των εργαζομένων, των κεφαλαίων, των αγαθών και λιγότερο ικανή στην εξάλειψη των εμποδίων οικονομικής δραστηριότητας συγκριτικά με την πορτογαλική. Σε αντίθεση με την πλειοψηφία των δεικτών μέτρησης κλίματος, της αποτελεσματικότητας και της ελκυστικότητας μιας οικονομίας, ο συγκεκριμένος βαθμολογεί την άριστη επίδοση με 1 και τη χειρίστη με 10. Ως αποτέλεσμα, η κατάταξη της Πορτογαλίας ανάμεσα σε 157 χώρες είναι 30^η και της Ελλάδας 57^η, το 2006. Επίσης, χρειάζεται να σημειωθεί ότι η βαθμολογία που λαμβάνει η Πορτογαλία, την περίοδο 2003-2006, παρουσιάζει βελτίωση, ιδιαίτερα το 2006, ενώ εκείνη της Ελλάδας οριακή επιδείνωση (Πίνακας 8).

Πίνακας 9 Δείκτης Αντιλαμβανόμενης Διαφθοράς

Χώρες	Βαθμολογία						Κατάταξη
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2007
Πορτογαλία	6,3	6,3	6,6	6,5	6,6	6,5	28
Ελλάδα	4,2	4,3	4,3	4,3	4,4	4,6	56

Πηγή: Transparency International

* Στο σύνολο 179 χωρών

Η διαφθορά στο δημόσιο τομέα αποτελεί σημαντικό αντικίνητρο για την οικονομική δραστηριότητα σε μια χώρα. Ο Δείκτης Αντιλαμβανόμενης Διαφάνειας είναι ιδιαίτερης σημασίας για τα διεθνή επενδυτικά κεφάλαια. Αδιαφάνεια στο δημόσιο τομέα συνεπάγεται αφενός αδυναμία κατάρτισης ενός βιώσιμου μεσο-μακροπρόθεσμου επενδυτικού σχεδίου και αφετέρου υψηλό κίνδυνο επένδυσης. Το κράτος αποτελεί ουσιαστικά τον πρώτο και σημαντικότερο συνεργάτη των επιχειρήσεων καθώς καθορίζει το θεσμικό πλαίσιο βάσει του οποίου θα αναπτύξουν τη δραστηριότητά τους, συμμετέχει στα κέρδη τους (μέσω της φορολογίας). Ουσιαστικά, υψηλός βαθμός διαφθοράς συνεπάγεται αβεβαιότητα.

Ο Δείκτης Αντιλαμβανόμενης Διαφθοράς κατατάσσει την Πορτογαλία στην 28^η θέση το 2007 και την Ελλάδα στην 56^η βαθμολογώντας τις με 6,5 και 4,6 μονάδες αντίστοιχα. Στην προκειμένη περίπτωση, η βέλτιστη επίδοση αξιολογείται με 10 και η χειρίστη με 0. Είναι σημαντικό πως και στις δύο χώρες έχουν ληφθεί μέτρα για τον περιορισμό της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα των οποίων τα αποτελέσματα αντανακλώνται στη βελτίωση της βαθμολογίας των δύο χωρών (Πίνακας 9).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η συγκριτική μελέτη του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης της Πορτογαλίας και της Ελλάδας αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας έρευνας. Δεδομένων των ομοιοτήτων των δύο χωρών σε επίπεδο οικονομικών μεγεθών, δομής και ιστορίας, είναι ιδιαίτερα σημαντική η ανάλυση της στρατηγικής οικονομικής ανάπτυξης που ακολουθήθηκε με στόχο της καταγραφή των καλών πρακτικών.

Τόσο η Πορτογαλία όσο και η Ελλάδα γνώρισαν τη δικτατορία. Βέβαια, στην Πορτογαλία αυτή διήρκεσε αρκετές δεκαετίες ενώ στην Ελλάδα επτά χρόνια. Η συγκεκριμένη περίοδος συνοδεύτηκε από ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και για τις δύο χώρες καθώς το οικονομικό μοντέλο που είχε υιοθετηθεί ήταν προσαρμοσμένο στις ανάγκες της αγοράς και το θεσμικό πλαίσιο τις καθιστούσε ιδιαίτερα ελκυστικούς προορισμούς για τους αλλοδαπούς επενδυτές. Το 1974 όμως έληξε η περίοδος της δικτατορίας στις δύο χώρες και επανήλθε η δημοκρατία. Τη επταετία 1974-1980 καταγράφηκαν έντονες οικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις κυρίως στην Πορτογαλία, ενώ στην Ελλάδα η μεταβατική αυτή περίοδος ήταν ηπιότερη. Συγκεκριμένα, στην Πορτογαλία, το κράτος επεδίωξε τον έλεγχο της οικονομικής δραστηριότητας προχωρώντας σε εθνικοποιήσεις ιδιωτικών επιχειρήσεων που ανήκαν είτε σε εγχώριους είτε σε αλλοδαπούς επενδυτές. Συνέπεια της συγκεκριμένης στρατηγικής ήταν η εκροή κεφαλαίων, επιστημονικού και εξειδικευμένου τεχνικού προσωπικού από τη χώρα και η επιδείνωση των μακροοικονομικών της δεικτών.

Στην Ελλάδα, η προσαρμογή στα νέα δεδομένα ήταν ομαλότερη, το οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης δε διαφοροποιήθηκε ιδιαίτερα αλλά δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους. Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο δημόσιος τομέας δεν επεκτάθηκε τόσο λόγω των κρατικοποιήσεων αλλά κυρίως λόγω της ίδρυσης νέων φορέων ελεγχόμενων από το κράτος και της αλόγιστης πρόσληψης ανθρώπινου δυναμικού (Christodoulakis και Kalyvitis, 2000)

Ορόσημο για την πορεία των οικονομικών των δύο χωρών αποτέλεσε η ένταξη στην ΕΟΚ και μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση (από το 1992 και έπειτα). Η Ελλάδα έγινε πλήρες μέλος της ΕΟΚ το 1982 και η Πορτογαλία πέντε χρόνια αργότερα (1986). Παρόλο το πλαίσιο οικονομικής ανάπτυξης που ορίστηκε από την ΕΟΚ, τη σημαντική ενίσχυση μέσω των

κοινοτικών κονδυλίων, οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα άργησαν να εφαρμοστούν. Μόλις στα μέσα της δεκαετίας του '90 αποφασίστηκε η αναγκαιότητα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αντίθετα, η Πορτογαλία έδειξε μεγαλύτερη ετοιμότητα και αποφασιστικότητα, καθώς από το 1986 άρχισε την αναδιάρθρωση της οικονομίας της με τη λήψη μέτρων (μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος, του θεσμικού πλαισίου για την εργασία, περιορισμός του δημόσιου τομέα μέσω ιδιωτικοποιήσεων, δημιουργία κατάλληλου οικονομικού κλίματος για την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων).

Την περίοδο 1986-2007 ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ της Πορτογαλίας (3,1%) ήταν ταχύτερος εκείνου της Ελλάδας (2,8%). Παρόλα αυτά, το ΑΕΠ της πρώτης υπολείπεται αισθητά εκείνου της τελευταίας. Χαρακτηριστικά, το 2007 ανερχόταν σε \$131,3 δισεκατομμύρια αποτελώντας το 62,6% του ελληνικού ΑΕΠ από \$69,8 δισεκατομμύρια το 1986 (59,5%). Παράλληλα, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Πορτογαλίας αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 2,7% (1986: \$7.044, 2007: \$12.354,6) ενώ της Ελλάδας με 2,3% (1986: \$11.767,1 2007: \$18.851,5) την περίοδο 1996-2007.

Σύμφωνα με τα δεδομένα εμπορικών ροών (εισαγωγών και εξαγωγών) παρατηρείται πως η πορτογαλική οικονομία είναι περισσότερο ανοικτή συγκριτικά με την ελληνική. Οι εισαγωγές και οι εξαγωγές αποτελούν το 68% του πορτογαλικού ΑΕΠ (2006) ποσοστό μάλιστα που καταγράφει ανοδική πορεία την περίοδο 1996-2006. Το αντίστοιχο ποσοστό για την Ελλάδα ισούται με 31,9% (2006). Το υψηλό ποσοστό εμπορικών ροών προς Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, αναφορικά με την πορτογαλική οικονομία, αντανakλά τη σημαντική προσπάθεια που έχει καταβληθεί στη χώρα για την ενίσχυση της εξωστρέφειάς της. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (-1974) ο ίδιος λόγος δεν υπερέβαινε το 17% (Nunes et al, 1989) παρά τη φιλελεύθερη οικονομική πολιτική που είχε υιοθετηθεί. Την περίοδο εκείνη, η οικονομία ήταν κλειστή καθώς στηριζόταν στον υψηλό βαθμό αυτάρκειας. Οι ξένες επενδύσεις που υλοποιούνταν την περίοδο της δικτατορίας στην Πορτογαλία αποσκοπούσαν κυρίως στη δημιουργία μονάδων για την παραγωγή προϊόντων που θα διατίθεντο στην εσωτερική αγορά (Nunes et al , 1989).

Η οικονομική πρόοδος που είχε επιτευχθεί στην Πορτογαλία αντανakλάται στην πορεία του Δείκτη Ανταγωνιστικότητας, Οικονομικής Ελευθερίας και Αντιλαμβανόμενης Διαφθοράς. Η κατάταξη της Ελλάδας διεθνώς, όπως καταγράφεται από τους τρεις προαναφερθέντες δείκτες, υπολείπεται αισθητά εκείνης της Πορτογαλίας. Χαρακτηριστικά, η Πορτογαλία

καταλαμβάνει την 40^η θέση στο Δείκτη Ανταγωνιστικότητας το 2007, ανάμεσα σε 131 χώρες, ενώ η Ελλάδα την 57^η θέση. Αντίστοιχη είναι η εικόνα που παρουσιάζουν οι δύο χώρες και στους δύο δείκτες. Οι συγκεκριμένοι δείκτες αποτελούν ένδειξη της οικονομικής πορείας των χωρών λαμβάνοντας υπόψη τους μια σειρά παραμέτρων.

Εκείνο που προκύπτει από την παραπάνω έρευνα είναι ότι μεταξύ άλλων σημαντικοί παράγοντες που συμβάλλουν σημαντικά στην αναδιάρθρωση μιας οικονομίας είναι η σύγκλιση στρατηγικών και πολιτικών της αγοράς με την οικονομία μιας ευρύτερης κοινότητας που έχει ως στόχο τη μείωση των διαρθρωτικών ανισοτήτων και κατ' επέκταση οδηγεί στην φιλελευθεροποίηση της αγοράς.

Για να μπορέσει μια χώρα σαν την Ελλάδα, η οποία βρίσκεται γεωγραφικά μακριά από τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, να ανακάμψει οικονομικά και να ανταποκριθεί στον υψηλό ανταγωνισμό είναι σημαντικό να βελτιώσει τις διαρθρωτικές τις ελλείψεις και να προσαρμόσει την οικονομία της με αυτές των λοιπών κρατών-μελών για να επιτύχει, τελικά, μείωση του μεγέθους του ανταγωνισμού.

Είναι απαραίτητη η εφαρμογή των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που θα θέσουν τα δημόσια έξοδα και το εισόδημα σε μια πορεία που είναι συμβατή με το στόχο να επιτευχθεί δημοσιονομική σταθεροποίηση ενώ συγχρόνως θα δημιουργήσει ένα περιβάλλον ευνοϊκό προς στην πραγματική σύγκλιση με το υπόλοιπο της Ευρώπης.

Επιπλέον, για να επιτευχθεί μεσοπρόθεσμη υλοποίηση οικονομικής ανάπτυξης και υψηλού και βιώσιμου επιπέδου απασχόλησης θα πρέπει να εφαρμοστεί μια συνολική και συνεπής στρατηγική που θα περιέχει τρία στοιχεία:

- υγιείς μακροοικονομικές πολιτικές που να διασφαλίζουν τη σταθερότητα των τιμών σε πλήρη συντονισμό με τον καθορισμό των μισθών
- πολιτικές που βελτιώνουν τη συνολική λειτουργία των αγορών εργασίας
- οικονομικές μεταρρυθμίσεις που επιτρέπουν την αύξηση της αποδοτικότητας και της ευελιξίας των αγορών αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων

Με τον τρόπο αυτό η εφαρμογή των Κυβερνητικών πολιτικών θα ευνοήσει την ανάπτυξη, την απασχόληση και τη σταθερότητα.

Η ικανότητα υποστήριξης της διαδικασίας της δημοσιονομικής σταθεροποίησης, αποπληθωρισμού και τιμής συναλλάγματος είναι ένας πρωταρχικός στόχος για την συντήρηση ενός σταθερού μακροοικονομικού περιβάλλοντος, τη βάση της υγιούς ανάπτυξης και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Βελτίωση της δημοσιονομικής κατάστασης μπορεί να επιτευχθεί μειώνοντας τις δαπάνες παρά αυξάνοντας τους φόρους, ενώ η αποτελεσματικότητα των δημοσίων οικονομικών (μεταρρύθμιση των συνταξιοδοτικών συστημάτων, επενδύσεις στο ανθρώπινο δυναμικό, μείωση της συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης, ενίσχυση σε κοινοτικό επίπεδο του συντονισμού στον φορολογικό τομέα) μπορεί να εξασφαλιστεί.

Είναι απαραίτητο, δε, να εκσυγχρονιστεί η εκάστοτε νομοθεσία προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ευνοϊκό οικονομικό περιβάλλον που θα προσελκύσει όσο το δυνατόν περισσότερες επενδύσεις. Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες θα πρέπει να μειωθούν ώστε να μπορέσει η χώρα να ενθαρρύνει περισσότερες ξένες επενδύσεις.

Από την πλευρά εισοδηματικής πολιτικής, η αυξανόμενη αποδοτικότητα εισπράξεων των φόρων μπορεί να επιτευχθεί μέσω της βελτίωσης στην αποτελεσματικότητα φορολογικής διοίκησης ικανή να αντιμετωπίσει τη φορολογική διαφυγή και την απάτη. Μια ακριβής φορολογική πειθαρχία είναι το βασικό εργαλείο για μακροοικονομική σταθερότητα.

Η πολιτική ιδιωτικοποιήσεων θα έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση του δημόσιου χρέους, την ενθάρρυνση της αύξησης των αγορών κεφαλαίου, τη συγκράτηση της κρατικής συμμετοχής στην οικονομία και την αύξηση της οικονομικής αποδοτικότητας, ιδιαίτερα με την ενίσχυση του ανταγωνισμού και της επιχειρηματικής δομής της χώρας, οι οποίες συμβάλλουν στην εξασφάλιση σύγκλισης της οικονομίας με τις οικονομίες των κοινοτικών εταίρων. Τα προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων μπορούν να συμβάλλουν στην εξισορρόπηση του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, με να μειώσει δραστικά το μέγεθος των πρώτων.

Η περαιτέρω ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών επιχειρήσεων είναι ουσιαστικές ώστε να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα και η αποδοτικότητα καθώς επίσης και να προαγάγει την ανάπτυξη αγοράς κεφαλαίων καθώς ένα σημαντικό μερίδιο των απολαβών ιδιωτικοποίησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εξαγοράσει το δημόσιο χρέος.

Τέλος, είναι απαραίτητη η εφαρμογή ενός συνόλου πολιτικών, διοικητικών και θεσμικών μέτρων για να βελτιωθεί η δημόσια διοίκηση (συμπεριλαμβανομένης της διαχείρισης της χρηματοδότησης των πηγών και του Υπουργείου Οικονομικών) η οποία να ελέγχει τα δημόσια έξοδα και εισόδημα αποτελεσματικότερα, συμβάλλοντας, έτσι στην επίτευξη της μόνιμης ονομαστικής σύγκλισης.

Παράλληλα, η δημοσιονομική εξυγίανση είναι απαραίτητη ώστε να μπορέσουν να πραγματοποιηθούν δημόσιες δαπάνες και η φορολογία να ευνοήσει περισσότερο την ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Με στόχο να αυξηθεί η αποδοτικότητα και η αποτελεσματικότητα στον οικονομικό έλεγχο οι αυξήσεις αμοιβών τίθενται ως στόχος να επιβραδυνθούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alogoskoufis, G. 1995, 'The two faces of Janus: Institutions, policy regimes and macroeconomic performance in Greece', *Economic Policy*, σελ. 149–192
- Alogoskoufis, G. 2000 *The Greek economy and the Euro*, in A. Mitsos & E. Mossialos (Eds.), *Contemporary Greece and Europe*. Ashgate Publishers, London.
- Bank of Portugal, 2006, *Annual Report*, Athens
- Bank of Portugal, 2001, *Annual Report*, Athens
- BNP Paribas, 2008, *Global Outlook: Doom and Gloom*, Paris
- Bradley, J. 2000, *The Irish Economy in Comparative Perspective, Economic and Social Research Institute*, Dublin
- Cassell, C. & Symon, G. 1994, *Qualitative Methods in Organisational Research: A Practical Guide*, Sage, London
- Cardoso, C. & Soukiazis, E. 2004, *What can Portugal Learn from Ireland and to a less extend from Greece? An Empirical Approach Searching for the Sources of Growth*, Universidade de Coimbra, Coimbra
- Cardoso, C. & Ferreira, L. 2000, 'The effects of European economic integration on tourism: challenges and opportunities for Portuguese tourism development', *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 12, No 7, σελ. 401-409
- Christodoulakis, N. & Kalyvitis, S. 2000, *Structural Funds: Growth, Employment and the Environment, Modeling and Forecasting the Greek Economy*, Kluwer Academic Publishers, New York
- Cornwall, J. & Cornwall, W. 1993, 'Growth Theory and Economic Structure', *Economica*, Vol. 61, σελ. 237-251
- DeLeon, P. & Resnick-Terry, P. 1998, 'Comparative Policy Analysis: Deja Vu All Over Again?', *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, Vol.1, Iss.1, σελ. 9–23.
- Doyle, E. & O'Leary, E. 1999, 'The role of structural change in labour productivity convergence among European Union countries: 1970-1990', *Journal of Economic Studies*, Vol. 26, No 2, σελ. 106-122
- El-Agraa, A. 1989, *International Economic Integration*, Macmillan, London
- European Commission, 2004, *The Portuguese Economy after the Boom*, European Economy Occasional Papers, Brussels

Ferrari, V. 1990, *Socio-legal concepts and their comparison*, in E. Oyen (ed.) *Comparative Methodology. Theory and Practice in International Social Research*, Sage, σελ 63—80, London

Freitas, M.L. 2002, *Portuguese Economic Growth re-Examined an Anti-Fado Manifesto*, Universidade de Aveiro, Aveiro

Fryer, D. 1991, ‘Qualitative methods in occupational psychology: reflections upon why they are so useful but so little used’, *The Occupational Psychologist*, Vol. 14, Iss. 1, σελ. 3–6

Giannitsis, T. 1985, *The Greek manufacturing: Growth and crisis*, Gutenberg, Athens

Georgopoulos, A. & Preusse, H.G. 2006, ‘European integration and the dynamic process of investments and divestments of foreign TNCs in Greece’, *European Business Review*, Vol. 18, No 1, σελ. 50-59

Halikias, D. 1998, *Money and Credit in a Developing Economy: The Case of Greece*, New York University Press, New York

Kolias, C. & Palaiologou, S.M. 2006, ‘Fiscal policy in the European Union, Tax and spend, spend and tax, fiscal synchronisation or institutional separation?’, *Journal of Economic Studies*, Vol. 33, No 2, σελ. 108-120

Lains, P. 2003, ‘Catching up to the European Core: Portuguese Economic Growth 1910-1990’, *Explorations in Economic History*, Vol. 40, Iss. 4, σελ. 369-386

Lains, P. 2002, *Southern European Economic Backwardness and the Balkans, 1870-1913*, Instituto de Ciencias Sociais, Universidade de Lisboa, Lisbon

Liargovas, P. 2004, *The White Paper on Growth, Competitiveness and Employment and Greek Small and Medium Sized Enterprises*, Springer, Amsterdam

Lolos, S.E.G. 1998, ‘Success and failure of economic policies: The experience of Greece and Portugal’, *Comparative Economic Studies. Flushing*: Vol.40, Iss. 1, σελ. 72-102

Λυμπεράκη Α. 1996, Η αθόρυβη επανάσταση. Νέες μορφές οργάνωσης της παραγωγής και της εργασίας

Majone, G. & Quade, E. S. 1980, *Pitfalls of Analysis*, John Wiley & Sons, Chichester

Μαραβέλιας και Τσινιτσιζέλης, 1995, *Η Πορεία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Αθήνα

Mendes, A. & Marques, J. 1993, *The Development of the Portuguese Economy in the Context of the EC*, Portugal and EC Membership Evaluated, Pinter Publishers, σελ. 7-29, London

OECD Observer (2004) *Economic Survey of Portugal*, New York

Oltheten, E., Pinteris, G. & Sougiannis, T. 2003, 'Greece in the European Union: policy lessons from two decades of membership', *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol. 43, Iss. 5, σελ. 774-806

Παλάσκας Θ., Πεχλιβάνος Λ., Στοφόρος Χ. 2004, *Η Ελλάδα στη διεθνή αγορά επενδύσεων*, IOBE, Αθήνα

Παλάσκας Θ., Τσάμπρα Μ. 2005, *Οικονομικό περιβάλλον, θεσμικό πλαίσιο και ανταγωνιστικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων*, IOBE, Αθήνα

Pereira, A.M. 1997, 'Development Policies in the Eu: An International Comparison', *Review of Development Economics*, Vol. 1, Iss.2, σελ. 219-235

Ragin, C. 1987, *The Comparative Method*, Los Angeles, University of California Press, California

Skocpol, T. 1984, *Emerging agendas and recurrent strategies in historical sociology*. in T. Skocpol (ed.) *Vision and Method in Historical Sociology*, Cambridge University Press, Cambridge

Tavares, C. 2003, *Economic Reform in Portugal and the Lisbon Strategy*, World Economic Forum, Davos

The Economist, 1993, 'For richer, for poorer', Vol. 326 Iss. 7796, σελ. 50

Tsoukalis, L. 1981, *The European Community and its Mediterranean enlargement*, George Allen & Unwin Ltd., London

Τράπεζα της Ελλάδος, 1996, *Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος*, Αθήνα

Internet sites

<http://europa.eu.int> (2006)

www.greece.gr (2000)

www.kathimerini.gr (2002)

www.mfa.gr (2007)

ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Bank of Portugal (2005)

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (2006)

EOT (2000)

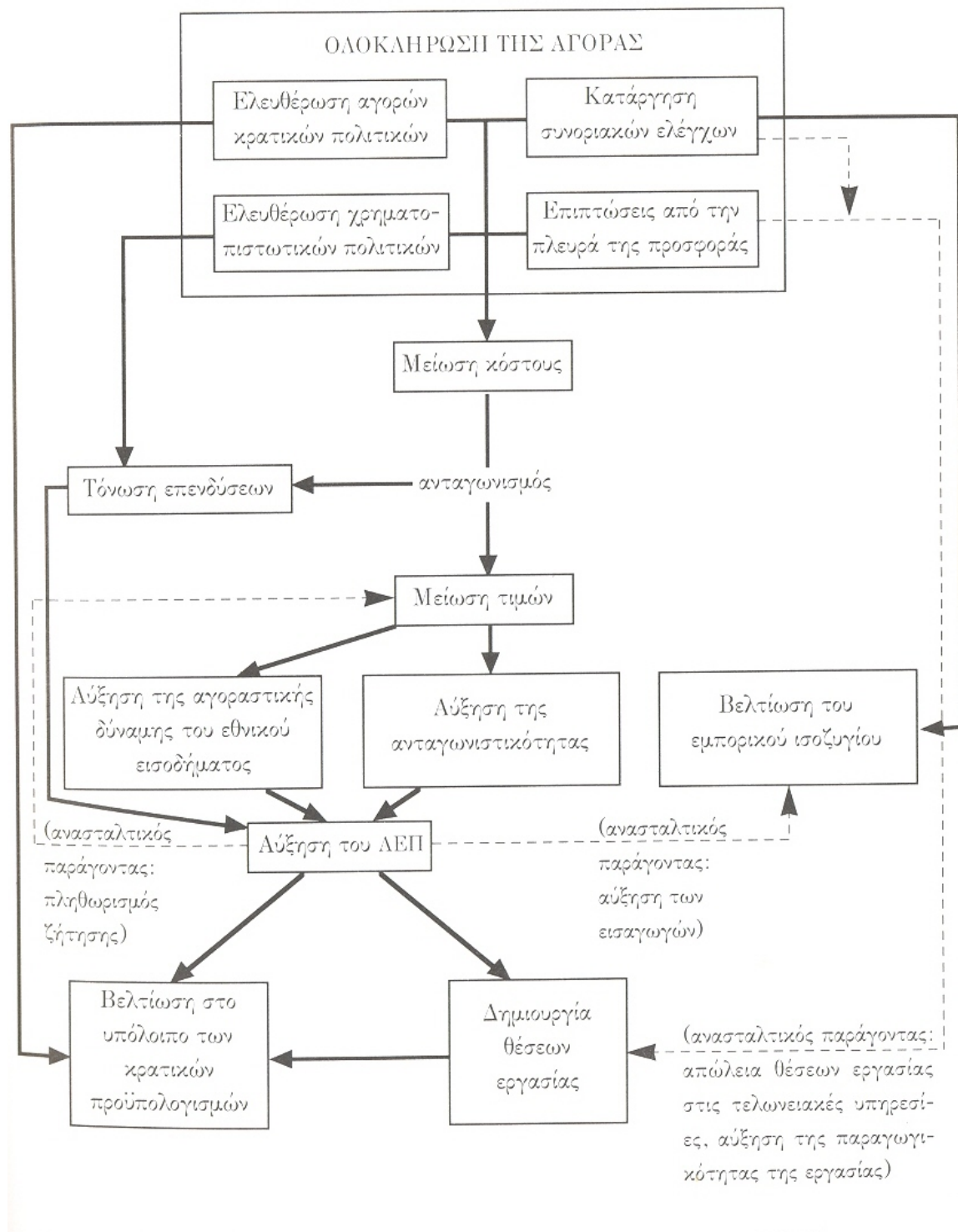
European Commission (2000)

OECD (2007)

EUROSTAT (2007)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΑΓΟΡΑΣ

Πηγή: Καζάκος στο Μαραβέγιας και Τσινισιζέλης, 1995

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

**ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΙΟΝ ΣΤΙΣ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΕΥΠΟΡΕΣ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ, ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΚΑΤΟΙΚΕΙ ΤΟ 10% ΤΟΥ
ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ
(ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ 1988 ΚΑΙ ΤΟΥ 1998)**

1988	PIB	1998	PIB
Guadeloupe (F)	37,0	Ipeiros (EL)	41,8
Madeira (P)	39,9	La Reunion (F)	50,0
Açores (P)	40,8	Extremadura (E)	50,2
La Reunion (F)	43,0	Açores (P)	52,0
Ipeiros (EL)	43,5	Guadeloupe (F)	52,4
Voreio Aigaio (EL)	44,5	Dytiki Ellada (EL)	52,6
Centro (P)	46,3	Peloponnisos (EL)	52,7
Dytiki Ellada (EL)	48,2	Guyane (F)	53,4
Guyane (F)	49,4	Anatoliki Makedonia thraki (EL)	55,4
Extremadura (E)	49,8	Ionia Nisia (EL)	55,7
Martinique (F)	51,0	Thessalia (EL)	57,4
Norte (P)	51,4	Madeira (P)	57,5
Anatoliki Makedonia thraki (EL)	52,2	Andalucia (E)	57,9
Thessalia (EL)	53,8	Martinique (F)	59,8
Ionia Nisia (EL)	54,6	Dytiki Makedonia (EL)	59,9
Andalucia (E)	55,9	Calabria (I)	60,7
Calabria (I)	56,5	Voreio Aigaio (EL)	60,8
Kriti (EL)	57,3	Chemnitz (D)	63,2
Galicia (E)	57,9	Campania (I)	64,0
Alentejo (P)	57,9	Dessau (D)	64,2
Peloponnisos (EL)	58,0	Galicia (E)	64,2

Kentriki Makedonia (EL)	58,3	Norte (P)	65,0
Castilla La Mancha	61,1	Puglia (I)	65,1
Attiki (EL)	61,1	Sicilia (I)	65,2
Burgenland (A)	61,1		
Algarve (A)	61,4		
Dykiti Makedonia (EL)	62,6		
Basilicata (IT)	63,4		
Ceuta y Melilla (E)	65,5		
Μέσος όρος 1988	55,1	Μέσος όρος 1998	61,0

Πηγή: Europa.int.eu